

Ο ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΜΕ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΕΥΘΥΜΙΟΥ & ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΣΑΡΑΦΙΔΟΥ

This paper discusses the general issue of national proper names with metaphoric meaning in lexicography. More specifically we investigate a) to what extent dictionaries contain such names in their entry-words, given that they are considered to belong in the borderline between common and proper names and b) what types of information are given in their definitions. This study, based on contemporary monolingual Modern Greek dictionaries, reveals many inconsistencies, which betray the perplexity of the lexicographer when it comes to accounting for proper names with metaphorical meaning.

1. Εισαγωγή

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα εθνικά κύρια ονόματα -ή αλλιώς τα ονόματα εθνικοτήτων, εθνοτήτων και κατοίκων μιας περιοχής- με μεταφορική σημασία στα μονόγλωσσα λεξικά της νεοελληνικής γλώσσας¹. Η εργασία αποτελείται από έξι μέρη. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο και δεύτερο μέρος θα αναφερθούμε σε θεωρητικά ζητήματα που αφορούν στην κατηγορία των εθνικών κύριων ονομάτων, ενώ στο τρίτο μέρος θα εξετάσουμε τους γλωσσικούς μηχανισμούς που ευθύνονται για τη χρήση των κυρίων ονομάτων ως κοινών. Στο τέταρτο μέρος θα εξετάσουμε σε ποιο βαθμό ενσωματώνονται τα εθνικά κύρια ονόματα στο λημματολόγιο ενός λεξικού, ενώ στο πέμπτο και έκτο μέρος θα εστιάσουμε τη μελέτη μας στα λεξικά της νεοελληνικής και ειδικότερα στα δύο βασικά μονόγλωσσα και επίτομα λεξικά της νεοελληνικής που έχουν εκδοθεί τα τελευταία χρόνια, το λεξικό του Μπαμπινιώτη (1998, 2η έκδ. 2002, ανατύπ. 2005) (στο εξής ΑΝΕΓ) και το λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλί-

1. Η εργασία αυτή αποτελεί συνέχεια της εργασίας των Ευθυμίου & Κάρλα (2005), που εξετάζει το λεξικογραφικό χειρισμό κυρίων ονομάτων (ανθρωπωνυμίων) με μεταφορική σημασία του τύπου *Καζανόβας, Μέγαιρα, Μαικήνας, Μαθουσάλας*, κτλ.

δη (1998) (στο εξής ΛΚΝ). Τέλος, στον επίλογο, θα συνοψίσουμε τα βασικά συμπεράσματα της έρευνάς μας.

2. Η σημασία των κύριων ονομάτων

Με τα κύρια ονόματα έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν πολλοί ερευνητές διατυπώνοντας ο καθένας τη δική του θεωρία σχετικά με το αν τα ονόματα αυτά έχουν σημασία ή όχι. Από τη μία μεριά, υπάρχουν θεωρίες, όπως αυτές των Mill (1843) και Kripke (1972), που υποστηρίζουν ότι τα κύρια ονόματα δεν έχουν σημασία και λειτουργούν ως ταμπέλες που παραπέμπουν σε μία συγκεκριμένη και μοναδική οντότητα (βλ. θεωρία του Kripke των *ανελαστικών δεικτών* (rigid designators) που αφορούν τα κύρια ονόματα, στο Kripke 1972). Με άλλα λόγια, και για να χρησιμοποιήσουμε έναν όρο που προέρχεται από τον Salmon (1981), οι θεωρίες αυτές υποστηρίζουν ότι τα ονόματα είναι *μη-περιγραφικά* (non descriptive) και απορρίπτονται (βλ. Kripke 1972: 283ff) ‘κατονομαστικές’ προσεγγίσεις του κύριου ονόματος (βλ. παρακάτω), δηλ. προτάσεις του τύπου *Σωκράτης* σημαίνει «το άτομο που ονομάζεται Σωκράτης» (όπως τις είχε εισηγηθεί ο Kneale 1962).

Από την άλλη, έχουν διατυπωθεί θεωρίες που υποστηρίζουν ότι τα κύρια ονόματα έχουν σημασία, ωστόσο κάθε θεωρία δίνει τη δική της ερμηνεία για το είδος της σημασίας αυτής. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένες θεωρίες, όπως αυτές των Frege (1892), Russell (1905), Strawson (1950) και Searle (1958), δέχονται ότι τα κύρια ονόματα έχουν μόνο περιγραφική σημασία, που απαρτίζεται από το σύνολο όλων των προτάσεων που ισχύουν για μια οντότητα και αποτελούν περιγραφές της (π.χ. η σημασία του ονόματος ‘Αριστοτέλης’ είναι το σύνολο των εκφράσεων «ο δάσκαλος του Μεγάλου Αλεξάνδρου», «ο φιλόσοφος που γεννήθηκε στα Στάγειρα» κλπ.). Πρόκειται για *περιγραφικές θεωρίες των κύριων ονομάτων* σύμφωνα με τις οποίες η σημασία ενός κύριου ονόματος σε κάποια συγκεκριμένη χρήση του είναι ένα σύνολο από ιδιότητες που συγκροτούνται ως μία περιγραφή που έχει τη δυνατότητα να ξεχωρίσει ή να διακρίνει μεταξύ άλλων αντικειμένων κάποιο αντικείμενο το οποίο ανταποκρίνεται στην περιγραφή αυτή (βλ. Pilatova 2005, Abbott υπό έκδ.). Είναι εξάλλου γνωστό ότι ο Frege στη θεώρησή του ενσωμάτωσε την περιγραφή σε αυτό που ονόμασε *σημασία* (*Sinn*, αγγλικά *sense*²) του ονόματος. Επομένως, σύμφωνα με τις περιγραφικές θεωρίες της σημασίας, υπάρχει μία περιγραφή της σημασίας των κύριων ονομάτων, και αυτή η περιγραφή, όπως και ο ορισμός, *διακρίνει* αυτόν που φέρει το όνομα.

Αντίθετα, υπάρχουν θεωρίες όπως του Kneale (1962), που αναφέραμε ανωτέρω, του Kleiber (1981) και του Geurts (1997) που υποστηρίζουν ότι το κύριο όνομα έχει σημασία που ισοδυναμεί με ένα κατηγορημα κατονομασίας (η ση-

2. Για την απόδοση του όρου “Sinn” στα ελληνικά βλ. Σγουρούδη (2003: 251-251).

μασία του 'Πέτρος' είναι «ονομάζομαι Πέτρος»³. Οι θεωρίες αυτές ονομάζονται *μεταγλωσσικές* (metalinguistic) ή θεωρίες *παραπομπής* (quotation theories), επειδή «στη βάση τους ... υποστηρίζουν ότι το περιεχόμενο ενός ονόματος παραπέμπει στο ίδιο το όνομα» (Geurts 1997: 319).

Και οι τρεις αυτές θεωρίες, της έλλειψης νοήματος, οι περιγραφικές και οι μεταγλωσσικές, έχουν κοινό χαρακτηριστικό ότι εδράζονται πάνω στη μοναδικότητα του αντικειμένου αναφοράς του ονόματος ως προϊόν της καταδήλωσης του κύριου ονόματος (uniqueness of denotation). Ωστόσο, η μοναδικότητα του αντικειμένου αναφοράς του κύριου ονόματος μπορεί να είναι προϊόν των συμφραζομένων του λόγου εντός του οποίου το κύριο όνομα χρησιμοποιείται (uniqueness relative to discourse context) (βλ. λ.χ. Gundel et al. 1993, Birner & Ward 1998, μεταξύ άλλων).

Η τελευταία αυτή προσέγγιση των κύριων ονομάτων εντάσσεται στη λεγόμενη *θεωρία της αναφοράς* των κύριων ονομάτων (reference theory), σύμφωνα με την οποία η σημασία ενός κύριου ονόματος είναι απλώς το άτομο στο οποίο, *εντός του συγκεκριμένου περικειμένου* (context) *χρήσης του*, το όνομα αναφέρεται. Η αναφορική θεωρία εκλαμβάνει τα κύρια ονόματα ως μοναδικές αναφορές σε κάποια συγκεκριμένη οντότητα. Έτσι, η σημασία ενός κύριου ονόματος είναι το άτομο στο οποίο το συγκεκριμένο γλωσσικό στοιχείο αναφέρεται. Αυτό δεν σημαίνει ότι π.χ. το όνομα *Νίκος* μπορεί να σημαίνει τον κάθε άνθρωπο ξεχωριστά που φέρει αυτό το όνομα. Διότι όταν χρησιμοποιούμε κύρια ονόματα, συνήθως αντιλαμβανόμαστε από το σύνολο του περικειμένου *ποιο* άτομο ακριβώς επιλέγει ή, αλλιώς, δείχνει το κύριο όνομα. Επομένως, για την αναφορική θεωρία η έννοια του *περικειμένου* αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της συγκρότησής της.

Πολύ κοντά στη θεωρία της αναφοράς τοποθετούνται και οι θεωρητικές προσεγγίσεις του κύριου ονόματος των Marmaridou (1991), Gary-Prieur (1994), Jonasson (1994), που προσπαθούν να συνδυάσουν τις παραπάνω θεωρίες και εκτιμούν ότι η 'όποιας μορφής' σημασία των κύριων ονομάτων διαμορφώνεται σε περισσότερα του ενός επίπεδα ή/και σε συνδυασμό με κειμενικές παραμέτρους. Αναφέρουμε ενδεικτικά τη θεωρητική προσέγγιση της Marmaridou (1991), που υποστηρίζει ότι υπάρχουν περισσότερο και λιγότερο πρωτοτυπικά κύρια ονόματα. Τα πρωτοτυπικά κύρια ονόματα δεν έχουν σημασία και παραπέμπουν σε ένα μόνο αντικείμενο αναφοράς, ενώ τα λιγότερο πρωτοτυπικά κύρια ονόματα έχουν σημασία που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το σύνολο των εγκυκλοπαιδικών γνώσεων που έχουν οι ομιλητές για το αντικείμενο αναφοράς. Δέχεται δηλαδή ότι υπάρχει ένα συνεχές (continuum) μεταξύ κύριων και κοινών ονομάτων, με αποτέλεσμα τα λιγότερο πρωτοτυπικά

3. Για μια αναλυτική παρουσίαση των βασικών θεωριών που έχουν διατυπωθεί για τα κύρια ονόματα βλ. Kleiber (1981), Marmaridou (1991).

μέλη της κατηγορίας των κύριων ονομάτων να συγχέονται με τα κοινά όχι μόνο ως προς τη σημασία αλλά και ως προς τη μορφή και να γράφονται άλλοτε με κεφαλαίο αρχικό γράμμα και άλλοτε με μικρό⁴.

3. Η περίπτωση των εθνικών κύριων ονομάτων

Όπως αναφέρει η Marmaridou (1991: 47), ο όρος *εθνικά ονόματα* είναι αρκετά ευρύς και χρησιμοποιείται για την αναφορά τόσο σε ονόματα γλωσσών και διαλέκτων (π.χ. *ελληνικά, ποντιακά*), όσο και σε ονόματα κατοίκων μίας χώρας ή ανθρώπων μιας συγκεκριμένης εθνικότητας (π.χ. *Έλληνας, Κινέζος*) και στα επίθετα που παράγονται από αυτά (*ελληνικός, κινεζικός*). Επίσης επισημαίνει ότι υπάρχουν γλώσσες, όπως η αγγλική, που γράφουν όλα τα εθνικά ονόματα με κεφαλαίο αρχικό γράμμα, ενώ άλλες γλώσσες, όπως η ελληνική, γράφουν με κεφαλαίο μόνο το όνομα που δηλώνει τον κάτοικο ή αυτόν που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος.

Σημειώνεται ωστόσο ότι ορισμένοι ερευνητές, όπως ο Allerton (1987), υποστηρίζουν ότι στην κατηγορία των κύριων ονομάτων ανήκουν μόνο τα ουσιαστικά αλλά όχι τα επίθετα, διότι η μοναδικότητα του αντικείμενου αναφοράς είναι δυνατή μόνο για τα ονόματα των γλωσσών αλλά όχι για τα ουσιαστικά και επίθετα που δηλώνουν εθνικότητα.

Αντίθετα, η Marmaridou (1991: 48) θεωρεί ότι η κατηγορία των ουσιαστικών και επιθέτων που αναφέρονται σε μία εθνικότητα κατέχει περιθωριακή θέση μέσα στα όρια της κατηγορίας των κύριων ονομάτων, αλλά δεν την αποκλείει εντελώς - όπως ο Allerton (1987) - από την κατηγορία των κυρίων ονομάτων για δύο λόγους: α) γιατί γράφονται με κεφαλαίο, και β) γιατί η ορθογραφική αυτή σύμβαση συνδέεται με την κοινωνική και γλωσσική εμπειρία των ανθρώπων. Όπως υποστηρίζει η ίδια, η εθνικότητα είναι μία έννοια με μεγάλη πολιτισμική βαρύτητα και ιστορικοκοινωνική σημασία. Η τάση που έχουν οι γλώσσες να γράφουν με κεφαλαίο αρχικό γράμμα τα ονόματα και τα επίθετα που δηλώνουν εθνικότητα αντανακλά την ιδιαίτερη σημασία των εννοιών που συνδέονται με τις λέξεις αυτές πέρα από κάθε ορθογραφική σύμβαση. Επισημαίνει επίσης ότι οι λέξεις αυτές είναι μη πρωτοτυπικά κύρια ονόματα μόνο εφόσον για τον ορισμό τους χρησιμοποιηθούν κριτήρια μορφής και σημασίας. Ωστόσο, αν ληφθούν υπόψη κοινωνικές και πολιτισμικές παράμετροι, ενδεχομένως οι λέξεις αυτές δεν είναι τόσο περιθω-

4. Σε ό,τι αφορά την ελληνική βιβλιογραφία, αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά τις εργασίες των Ανδριώτη (1959), Βαγιακάκου (1963), Μπούτουρα (1912), Συμεωνίδη (1992) και Τομπαΐδη (1990), που ερευνούν τα ελληνικά κύρια ονόματα από διαχρονική κυρίως σκοπιά, της Γιαννακίδου (1992), που συζητά τις σημασιολογικές θεωρίες των Searle και Griske, και του Τρυφερούλη (2001), που εξετάζει τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά από σημασιολογική και διαχρονική κυρίως σκοπιά.

ριακές σε σχέση με τα υπόλοιπα κύρια ονόματα (βλ. Marmaridou ό.π.: 48). Επίσης σημειώνει ότι ενώ τα ονόματα των χωρών είναι ταμπέλες χωρίς σημασία, τα ουσιαστικά ή επίθετα που παράγονται από αυτά δεν είναι εντελώς αυθαίρετα και μη αιτιολογημένα, διότι εννοιολογικά σχετίζονται με την έννοια της χώρας μέσω της οποίας αναφέρονται σε ένα αντικείμενο ή σε μία ιδιότητα (Marmaridou ό.π.: 177).

Στα δύο βασικά σύγχρονα λεξικά της κοινής νεοελληνικής, το ΛΝΕΓ και το ΛΚΝ, τα εθνικά ονόματα ορίζονται πιο συγκεκριμένα ως εξής:

εθνικός-ή-ό [...] 4. ΓΛΩΣΣ. *Εθνικά* (ενν. ονόματα) (τα) ονόματα, ουσιαστικά και επίθετα, παράγωγα τοπωνυμίων και εθωνυμίων, που δηλώνουν τον κάτοικο πόλης, χωριού, αυτού που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος ή τον καταγόμενο από εκεί. π.χ. *Αθηναίος, Βολιώτης, Περιστεριώτης*, κ.λπ. (ΛΝΕΓ)

εθνικός-ή-ό [...] Π1. (γραμμ.) *εθνικά ονόματα* και ως ουσ. *τα εθνικά*, οι λέξεις που δηλώνουν τον κάτοικο ενός τόπου (χώρας, πόλης κτλ.) ή αυτόν που κατάγεται από αυτόν τον τόπο. [...] (ΛΚΝ)

Στην εργασία αυτή θα υιοθετήσουμε τον ορισμό που δίνεται στα δύο αυτά λεξικά και στο εξής με τον όρο εθνικά ονόματα θα αναφερόμαστε στον κάτοικο ενός τόπου, αυτόν που κατάγεται από έναν τόπο ή που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος.

Επίσης, η γραμματική του Τριανταφυλλίδη (1988: 128-130) για τα εθνικά ονόματα αναφέρει τα εξής: «Πολλά ουσιαστικά παράγονται από ονόματα χωρών, πόλεων και γενικά τόπων, και σημαίνουν τον άνθρωπο που κατάγεται από τον τόπο αυτό ή που του ανήκει. Τα ουσιαστικά αυτά ονομάζονται εθνικά ή πατριδωνυμικά και παίρνουν τις ακόλουθες καταλήξεις: *Ρόδος-Ροδίτης, Βόλος-Βολιώτης*. [...] Πολλά εθνικά σε -ας, -ης και ιδίως σε -ος δεν παράγονται από τα ονόματα των τόπων, αλλ' αντίθετα ονομάστηκαν οι χώρες από τα εθνικά: [...] *Ελληνες-Ελλάδα, Άγγλος-Αγγλία, Βούλγαρος-Βουλγαρία*».

Χαρακτηριστικό είναι ότι στους ορισμούς που δίνονται στα λεξικά και στις γραμματικές της νεοελληνικής για τα κύρια ονόματα σπάνια αναφέρονται τα εθνικά ονόματα ή δίνονται παραδείγματά τους:

κύριος-α (λόγ. -ία), ο 1. [...] 4. ΓΛΩΣΣ. (α) *κύριο όνομα* το ιδιαίτερο όνομα, με το οποίο συγκεκριμένο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα διακρίνεται από τα άλλα, προσφωνείται με αυτό και το πρώτο γράμμα του οποίου γράφεται πάντοτε με κεφαλαίο: ο Γιάννης/η Μαρία/ο Αλφειός/ο Όλυμπος/η Πάτρα/η Αθήνα/ο σκύλος μου ο Μαξ ANT κοινό/προσηγορικό όνομα [...] (ΛΝΕΓ)

κύριος-α-ο [...] *Κύριο όνομα*, το ουσιαστικό που δηλώνει ορισμένο, πρόσωπο ή πράγμα. [...] (ΛΚΝ)

«Λέγονται κύρια ονόματα τα ουσιαστικά που σημαίνουν ένα ορισμένο πρόσωπο, ζώο ή πράγμα. Τα κυριότερα είδη των κυρίων ονομάτων είναι τα ονόματα των ανθρώπων και τα ονόματα των τόπων, που λέγονται και τοπωνυμίες. [...] Τα ονόματα των ανθρώπων (ανθρωπωνυμίες) είναι βαφτιστικά ονόματα ή οικογενειακά» (Τριανταφυλλίδης 1988: 201).

«Κύρια είναι τα ονόματα ανθρώπων (ανθρωπωνύμια), ζώων (ζωνύμια),

τόπων (τοπωνύμια), ημερών, μηνών και εορτών. Επίσης ως κύρια ονόματα χρησιμοποιούνται και τα ονόματα πραγμάτων, κτηρίων, καταστημάτων, πλοίων, έργων τέχνης κλπ. Τα κύρια ονόματα θεωρούνται μοναδικά. Τέτοια ονόματα διακρίνονται στη γραφή με την κεφαλαιογράφηση του αρχικού τους γράμματος» (Κλαίρης-Μπαμπινιώτης 1996: 4-5)⁵.

Ωστόσο στο ΔΝΕΓ, στο σχόλιο που αναφέρεται στα εθνικά ονόματα, τα εθνικά ονόματα αναφέρονται με το χαρακτηρισμό κύρια:

«ΣΧΟΛΙΟ: Εθνικά ονόματα ως ουσιαστικά ή επίθετα. Η περίπτωση που ένα εθνικό κύριο όνομα δίνει λαβή στον σχηματισμό μιας λέξης, η οποία δηλώνει πια, ανεξαρτήτως της αρχικής πηγής της, συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα, δεν είναι σπάνια [...]».

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι, όπως πολλοί ερευνητές (π.χ. Marmaridou 1991), έτσι και τα λεξικά και οι γραμματικές των γλωσσών, είτε βρίσκονται σε αμηχανία ως προς τον ακριβή ορισμό και ένταξη των εθνικών ονομάτων σε μία συγκεκριμένη κατηγορία, είτε θεωρούν τα εθνικά ονόματα περιθωριακά μέλη της κατηγορίας των κυρίων ονομάτων⁶.

Θα συμφωνήσουμε με τη Marmaridou (1991) για τον μη πρωτοτυπικό χαρακτήρα των εθνικών ονομάτων, επισημαίνοντας έναν ακόμη παράγοντα: τα εθνικά ονόματα που ανήκουν στην κατηγορία των ουσιαστικών δεν αναφέρονται σε ένα μόνο πρόσωπο, όπως τα ονόματα προσώπων του τύπου *Γιάννης*, *Νάρκισσος*, αλλά σε μία κατηγορία, ένα σύνολο προσώπων. Επίσης θα συμφωνήσουμε με τον Allerton (1987) στο ότι τα εθνικά ονόματα που ανήκουν στην κατηγορία των επιθέτων δεν μπορούν να θεωρηθούν κύρια ονόματα, διότι ένα επίθετο δεν μπορεί να παραπέμψει σε ένα αντικείμενο αναφοράς, αλλά σε μία ιδιότητα ή μία σχέση⁷.

4. Τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται μεταφορικά ως κοινά

Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις όπου το κύριο όνομα χρησιμοποιείται ως κοινό. Τόσο στα παραδείγματα (1-3), όσο και στα παραδείγματα (4-8) τα ανθρωπωνύμια *Καζανόβας*, *Μέγαιρα* και *Νάρκισσος*, τα εθνικά ονόματα *φιλιππινέζα*, *εγγλέζος*, *παριζιάννα*, *γύφτος* χρησιμοποιούνται ως κοινά με μεταφορική σημασία:

1. Ο Γιάννης είναι αληθινός Καζανόβας⁸.

5. Στη γραμματική των Holton, Mackridge & Φιλιππάκη-Warburton (1999) δε γίνεται ειδική μνεία στη σημασία των κυρίων ονομάτων.
6. Για το θέμα της περιθωριακής θέσης των κυρίων ονομάτων στην ανάλυση της γλώσσας, βλ. και Ευθυμίου & Κάραλα (2006).
7. Για τη διάκριση μεταξύ επιθέτων και ουσιαστικών βλ. μεταξύ άλλων Wierzbicka (1986).
8. Για τα ανθρωπωνύμια με μεταφορική σημασία, βλ. και Ευθυμίου & Κάραλα (2006). Για το θέμα των προσδιορισμών που συνοδεύουν τα κύρια ονόματα στις χρήσεις αυ-

2. Η Μαρία είναι σκέτη Μέγαιρα.
3. Ο Πέτρος είναι νάρκισσος. Όλο κοιτάζεται στον καθρέφτη.
4. Εκείνος ο Παρ-Περ, ο σουηδός που -δεν- αγωνίζεται στο 'ακλόνητο φαβορί', είναι πολύ ανακατωσούρας. Για φιλιππινέζα τον ακριβοπλήρωσαν και τον πήραν πέρυσι το καλοκαίρι. Για να συμμαζέψει το κέντρο και να οργανώσει την ομάδα. Και μέχρι τώρα όχι μόνο δεν συμμαζεύει, αλλά 'προσοχή λερώνει'. Λέρα είναι ο Παρ-Περ⁹.
5. Εκτός όμως από τη χρήση του όρου 'Φιλιππινέζα' ως μεταφοράς για να δηλωθεί η υποτέλεια, η υποτακτικότητα, η παθητικότητα, η δειλία, υπάρχει και η χρήση της 'Φιλιππινέζας' ως μεταφοράς/συμβόλου υψηλής κοινωνικής τάξης. Στο ελληνικό πλαίσιο, η οικιακή βοηθός από τις Φιλιππίνες έχει καταστεί συνώνυμο της παρουσίας χρημάτων και της αίσθησης ανήκειν (ή μιας προσπάθειας απόκτησης αυτής της αίσθησης) συγκεκριμένων οικιακών ομάδων/ατόμων σε ανώτερη κοινωνική τάξη¹⁰.
6. Έτσι, ας δούμε και την καθ' όλα ελληνική λέξη...Μπουτίκ: Η λέξη μπουτίκ έχει πια περάσει στην ελληνική γλώσσα [...] προσπαθήστε να βρείτε από ποια ελληνική, κοινότητα μάλιστα λέξη θα μπορούσε να προέρχεται το γαλλικό boutique, από το οποίο εμείς δανειστήκαμε τη μπουτίκ μας. Από την αποθήκη! Η αποθήκη λοιπόν, που σήμαινε στα αρχαία ό,τι και σήμερα, αλλά και 'χώρος εναπόθεσης προμηθειών' και σιγά-σιγά 'κατάστημα ψιλικών', πέρασε από το Βυζάντιο στα μεσαιωνικά λατινικά και από εκεί στα προβηγκιανά botiga, botica, από το οποίο προκύπτει και το παλαιό γαλλικό boutique. [...] Παλαιότερο λατινικό δάνειο, το apotheca, έδωσε το ιταλικό bottega, αλλά και το σημερινό γερμανικό Apotheke (φαρμακείο) [...] Για να γυρίσει κάποτε σε μας, πολυτελής κι αγνώριστη, σκέτη παριζιάννα¹¹!
7. Καλά ε; Πολύ γύφτος αυτός ο Τάκης. Βγαίνουμε μόνο τρεις μήνες και με άφησε να πληρώσω τα δικά μου χθες στο εστιατόριο¹².

Ορισμένα εθνικά ονόματα έχουν την τάση να αποκτούν μεταφορική σημασία μέσα σε φράσεις:

8. Εγγλέζος-εγγλέζος, αλλά στα χούγια τείνει να γίνει έλληνας. Και μιλάμε στα μουσικά χούγια γιατί στα ραντεβού του είναι πάντα εγγλέζος. Τα περίεργα εγγλέζικα ακούσματα two step, ικ, garage κλπ. μάλλον τον αφή-

τές, βλ., μεταξύ άλλων, Jonasson (1992), Kleiber (1992). Επίσης για τη χρήση των ονομάτων αυτών σε πολυλεκτικά σύνθετα, βλ. Gavriilidou (1997).

9. Από την ιστοσελίδα <http://www.sport.gr/cafe>.

10. Από την ιστοσελίδα <http://www.kethi.gr/greek/meletes>.

11. Από την ιστοσελίδα <http://www.ysee.gr/agora/viewtopic>.

12. Από την ιστοσελίδα <http://www.neo.gr/modules>.

νουν παγερά αδιάφορο. Είναι ο mg Beat του σταθμού ότι ώρα και να κάνει εκπομπή. Παλιότερα είχε ασχοληθεί στον Sky 99¹³.

9. -Έχω τελειώσει τις σπουδές μου και δεν σκοπεύω να επιστρέψω στη Ελλάδα στο άμεσο μέλλον. Τι προβλήματα θα αντιμετωπίσω αν μείνω στο εξωτερικό και δεν πάω στρατό; -Αν κάνεις τον κινέζο και δεν παρουσιαστείς όταν σε καλέσουν, κηρύσσεται ανυπότακτος με τις ελαφρές επιπτώσεις ανυποταξίας που αναφέραμε¹⁴.
10. Γιατί; Αφού εγώ μπαίνω εδώ και 2 χρόνια πολύ συχνά στο Internet με GPRS (ειδικά κατά τη διάρκεια των μετακινήσεών μου) και τα μάτια μου δεν έγιναν σαν Κινέζου (άσχετα αν κάνω τον Κινέζο καμιά φορά... αυτό δεν οφείλεται στο GPRS)¹⁵.
11. Μοιάζω για αμερικανάκι; Για αμερικανάκι με πέρασες; (Δεν είμαι αφελής, δεν μπορείς να με ξεγελάσεις). Η φράση, που έχει ήδη παλιώσει κάπως, γεννήθηκε κατά τη δεκαετία του 1950, όταν το λιμάνι του Πειραιά πλημμύριζε από αμερικανούς ναύτες που έπεφταν εύκολα θύματα των αετονύχηδων της πιάτσας: Κοίτα ρε άνθρωπος που πάει να δουλέψει εμένα... Ρε κύριε, για κοιτάξέ με καλά -όχι, να με κοιτάξεις! Δε μου λες, μοιάζω για αμερικανάκι; Λουντέμης, Οδός Αβύσσου αριθμός μηδέν, σ. 29¹⁶.
12. - Πράγματι, πολύ καλό παιχνίδι που δεν είχε την επιτυχία που έπρεπε.
- Ναι και λένε ότι ο τύπος που το κατασκεύασε έγινε τούρκος από τα νεύρα του και άλλαξε επάγγελμα! Ας είναι καλά τα γουρουνία οι παραγωγοί¹⁷!

Για να περιγράψουν περιπτώσεις παρόμοιες μ' αυτές των παραδειγμάτων (1-12), οι περισσότεροι γλωσσολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο *μεταφορά* (βλ. Marmaridou 1991, Jonasson 1992, Kleiber 1992)¹⁸, ενώ ορισμένοι γαλλόφωνοι κυρίως γλωσσολόγοι χρησιμοποιούν τον όρο *αντονομασία* (Dumarsais 1977, Flaux 1992, Fontant 1998). Από την άλλη, ελάχιστοι ερευνητές χρησιμοποιούν τον όρο *μετωνυμία* (Morier 1981). Ο Dumarsais (1997: 98) θεωρεί την αντονομασία ένα είδος συνεκδοχής, όπου χρησιμοποιείται ένα κοινό όνομα στη θέση κυρίου ονόματος ή ένα κύριο στη θέση κοινού. Στη δεύτερη περίπτωση αυτό γίνεται για να καταδειχθεί ότι το πρόσωπο για το οποίο μιλάμε μοιάζει με αυτόν που φέρει το κύριο όνομα ως προς κάποιο ελάττωμα ή αρετή. Όπως παρατηρεί

13. Από την ιστοσελίδα <http://www.radio1.gr/station/people>.

14. Από την ιστοσελίδα <http://www.panepistimio.com/howto/stratologika>.

15. Από την ιστοσελίδα <http://www.techteam.gr/lofiversion/index>.

16. Από την ιστοσελίδα <http://www.sarantakos.com/fraseis/sxolia>.

17. Από την ιστοσελίδα <http://www.gamepro.gr/modules>.

18. Για το σχήμα της μεταφοράς υπάρχει άφθονη βιβλιογραφία, που η αναφορά και παρουσίασή της ξεπερνά τα όρια της εργασίας αυτής.

η Fontant (1998: 6), σε περίπτωση αντονομασίας, το κύριο όνομα χάνει την ιδιότητα που έχει να αναφέρεται σε ένα και μοναδικό αντικείμενο αναφοράς, για να μπορέσει να δηλώσει πλέον μια κατηγορία και αποκτά ένα εννοιολογικό περιεχόμενο με βάση κάποιες ιδιότητες που ο κάτοχός τους τις έχει σε μεγάλο βαθμό. Από την άλλη μεριά, η μεταφορά συγκρίνει δύο (ασύνδετους μεταξύ τους) όρους, που τους εκλαμβάνει ως μέλη κατηγοριών στη βάση μιας ή περισσότερων κοινών τους ιδιοτήτων, π.χ. *η σιωπή είναι χρυσός, ο έρωτας είναι ένα πεδίο μάχης*. Όμως, όπως αναφέρει η Flaux (1992: 40-41), ενώ στην περίπτωση της μεταφοράς έχουμε να κάνουμε με το οποιοδήποτε μέλος μιας κατηγορίας, η αντονομασία αφορά ένα συγκεκριμένο άτομο που δηλώνεται από το κύριο όνομα. Στην αντονομασία το αντικείμενο αναφοράς του ενός μέλους της σύγκρισης είναι ένα μοναδικό άτομο που είναι προσδιορισμένο με ακρίβεια και που φέρει σύνολο ιδιοτήτων που το διακρίνουν από τα άλλα άτομα. Από τη άλλη, ο όρος μετωνυμία χρησιμοποιείται για περιπτώσεις παρόμοιες μ' αυτές των παραδειγμάτων *Είδα μία συνταγή στον τσελεμεντέ, Κοίταξα στον άτλαντα να δω πού βρίσκεται η Κούβα, Ο ασθενής πάσχει από πάρκινσον* (βλ. μεταξύ άλλων Marmaridou 1991, Flaux 1992, Gary-Prieur 1992, Jonasson 1992, Fontant 1998, Τρυφερούλης 2001, Ευθυμίου & Κάραλα 2006). Στη μετωνυμία, γίνεται σύγκριση δύο όρων που σχετίζονται μεταξύ τους όχι με βάση την ομοιότητα, όπως στην περίπτωση της μεταφοράς, αλλά με βάση τη γειννίαση (contiguity): π.χ. χρησιμοποιείται ο συγγραφέας αντί του έργου (*μου αρέσει να διαβάζω Ελύτη*), ο δημιουργός αντί του προϊόντος (*έχει έναν Νταλί στο γραφείο της*), το μέρος αντί του όλου (*χρειαζόμαστε νέο αίμα στην επιχείρηση*), κ.ά.¹⁹. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Βελούδης (2005: 191-193), τόσο η μεταφορά όσο και η μετωνυμία είναι εννοιακές κατά τη φύση τους και μπορούν να συμβατικοποιηθούν και να αποτελέσουν αυτόματα, ασύνειδα μοντέλα σκέψης, όμως η μεταφορά εμπλέκει δύο έννοιες -τη μία τυπικά συγκεκριμένη και την άλλη τυπικά αφηρημένη-, που είναι απομακρυσμένες η μία από την άλλη στο εννοιακό μας σύστημα, ενώ η μετωνυμία εμπλέκει δύο στοιχεία στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους σε εννοιακό επίπεδο (βλ. και Kövecses 2002: 147). Επίσης, η μεταφορά έχει ως βασική της λειτουργία την κατανόηση ενός πράγματος με τους όρους του άλλου, ενώ η μετωνυμία έχει ως βασική λειτουργία να παρέχει νοητική προσπέλαση σε ένα στόχο μέσω μιας πηγής-δείκτη και να κατονομάζει ή να αναφέρεται σε κάτι αναφέροντας κάτι άλλο που είναι τμήμα του ή στενά συνδεδεμένο με αυτό (Βελούδης ό.π.: 193, Knowles & Moon 2006: 54). Και ενώ, όπως αναφέρουν οι Knowles & Moon (2006: 52-53), στη μεταφορά οι οντότητες που εμπλέκονται είναι χωριστές, ασύνδετες μεταξύ τους και ανήκουν σε διαφορετικά πεδία, στη μετωνυμία

19. Για σύγκριση της μετωνυμίας με τη μεταφορά, βλ. και Βελούδης (2005), Chandler (2002: 130-131), Knowles & Moon (2006), Kövecses (2002). Επίσης, για περισσότερες λεπτομέρειες για το σχήμα της μετωνυμίας βλ. μεταξύ άλλων τους Dumarsais (1977), Fontanier (1997), Flaux (1992).

εμπλέκονται δύο στοιχεία που ανήκουν στο ίδιο πεδίο και είναι στην ουσία μέρη του ίδιου πράγματος. Στη μετωνυμία πολύ συχνά επιλέγεται ένα συστατικό ή χαρακτηριστικό γνώρισμα ενός όλου προκειμένου να κατονομάσει το όλο (π.χ. το αίμα για να κατονομάσει τον άνθρωπο, το γυαλί για να κατονομάσει την τηλεόραση). Επομένως, αν στην περίπτωση των κύριων ονομάτων που χρησιμοποιούνται ως κοινά θεωρήσουμε ότι πρόκειται για μεταφορά, δεχόμαστε ότι το Σκωτσέζος χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ένα πρόσωπο, π.χ. τον Πέτρο, αντί του τσιγγούνης, επειδή ο Πέτρος και ο Σκωτσέζος μοιάζουν ως προς μια κοινή τους ιδιότητα, την τσιγγουνιά (ανάλογα και το Μέγαιρα αντί του κακιά (γυναίκα), κ.ο.κ.), ενώ, αν θεωρήσουμε ότι πρόκειται για μετωνυμία, θεωρούμε ότι το Σκωτσέζος χρησιμοποιείται αντί του τσιγγούνης, επειδή η τσιγγουνιά είναι μια τυπική ιδιότητα (από το σύνολο των ιδιοτήτων) των Σκωτσέζων (χρησιμοποιείται δηλαδή το μέρος αντί του όλου, ανάλογα η κακιά είναι μία από τις ιδιότητες της Μέγαιρας, κ.ο.κ.). Στη συνέχεια της εργασίας, προκειμένου να αποφύγουμε τη χρήση διπλής (ή τριπλής) ορολογίας, θα χρησιμοποιούμε μόνο τον όρο μεταφορά, διότι χρησιμοποιείται από τα περισσότερα λεξικά και την πλειοψηφία των μελετητών που εξετάζουν τα κύρια ονόματα. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι ανεξαρτήτως του όρου που θα επιλέξει ο ερευνητής για να αναφερθεί σε περιπτώσεις που το κύριο όνομα χρησιμοποιείται ως κοινό-αντονομασία, μεταφορά ή μετωνυμία- η ιδιότητα που αποτελεί τη βάση της νέας κατονομασίας συνδέεται άμεσα με τις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις που έχει ο ομιλητής για το αντικείμενο αναφοράς του κύριου ονόματος και δεν ανήκει υποχρεωτικά στις ταξινομικές ιδιοτητές του αλλά συνήθως στις στερεοτυπικές, τις ιδιότητες που συνδέονται με τα στερεότυπα, δηλαδή τις δοξασίες, τις πεποιθήσεις, τις προκαταλήψεις, τις δεισιδαιμονίες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο μιας κοινωνίας, π.χ. «σκοτσέζικη τσιγγουνιά», «πιστή Πηνελόπη» (για το είδος των ιδιοτήτων που επιλέγονται στη μεταφορική χρήση των κυρίων ονομάτων βλ. Marmaridou 1991: 98, Jonasson 1992: 71).

Ωστόσο, όπως διαπιστώνουν πολλοί γλωσσολόγοι, όλες οι περιπτώσεις μεταφορικής χρήσης των κυρίων ονομάτων δεν είναι ίδιες. Τόσο η Flaux (1992: 40) όσο και η Jonasson (1992: 73) υιοθετούν την άποψη ότι υπάρχουν διαφορετικοί βαθμοί παγίωσης των μεταφορικών κυρίων ονομάτων. Η Jonasson (1992: 73) κατατάσσει στα παγιωμένα μεταφορικά ονόματα κυρίως περιπτώσεις μυθικών και φανταστικών προσώπων, π.χ. *Πηνελόπη*, *Κασσάνδρα*, *Λολίτα*, *Γολιάθ*, *δον Ζουάν*, ενώ στη δεύτερη περίπτωση τοποθετεί κυρίως πρόσωπα της σύγχρονης πραγματικότητας, π.χ. *Σουμάχερ*, *Τσόμσκυ*, *Αϊνστάϊν*, *Ωνάσης*. Αντίστοιχα η Flaux (1992: 40) θεωρεί ότι μπορούμε να μιλάμε για περιπτώσεις πλήρους παγίωσης, όταν μπορούμε να δώσουμε στο κύριο όνομα ορισμό ανάλογο μ' αυτόν που θα δίναμε σε ένα κοινό όνομα. Στις περιπτώσεις αυτές η γλωσσική κοινότητα ή μεγάλος αριθμός ομιλητών έχει συνδέσει το κύριο όνομα με συγκεκριμένο εννοιολογικό περιεχόμενο, ο μνημονικός δεσμός με το αρχικό αντικείμενο αναφοράς έχει χαθεί και το κύριο όνομα έχει γίνει πια κοινό.

5. Τα κύρια ονόματα και τα λεξικά

Η λεξικογραφική πρακτική συνήθως αποκλείει τα κύρια ονόματα από τη μακροδομή των λεξικών. Ελάχιστα λεξικά ενσωματώνουν κύρια ονόματα στο λημματολόγιο τους ή σε χωριστό παράρτημα και, όταν συμβαίνει αυτό, πρόκειται για λεξικά που δεν είναι αμιγώς λεξικά γλώσσας αλλά έχουν επιπλέον εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα²³. Ο βασικός λόγος του αποκλεισμού των ονομάτων αυτών είναι η περιθωριακή θέση που έχει το κύριο όνομα στη γλωσσική θεωρία (βλ. και παραπάνω), εφόσον α) πολύ συχνά δε θεωρείται αληθινό σημείο, αλλά ετικέτα που παραπέμπει σε ένα μοναδικό αντικείμενο αναφοράς ή σημείο που με φτωχό σημασιολογικό περιεχόμενο, και β) σε αντίθεση με το κοινό, δεν κατονομάζει μια κατηγορία αντικειμένων, αλλά συνδέεται με κάτι συγκεκριμένο (βλ. και παραπάνω)²⁴.

Ωστόσο, ο αποκλεισμός των κύριων ονομάτων από το λημματολόγιο ενός λεξικού δεν είναι εύκολη υπόθεση. Τόσο οι θεωρητικοί γλωσσολόγοι, όπως προαναφέραμε, όσο και οι λεξικογράφοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να βρουν ευκρινή όρια μεταξύ των κοινών και κύριων ονομάτων²⁵, για τους λόγους που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα.

Από τη στιγμή λοιπόν που υπάρχουν περισσότερα και λιγότερα πρωτοτυπικά κύρια ονόματα και πολλά κύρια ονόματα τείνουν να χρησιμοποιούνται και ως κοινά (π.χ. *μέγαιρα*, *σκωτσέζος*) ή και να μετατρέπονται εντελώς σε κοινά (π.χ. *τσελεμεντές*), είναι δύσκολο να θέσει κανείς σαφή κριτήρια για την ενσωμάτωσή τους στο λημματολόγιο ενός λεξικού. Συνήθως, ένα λεξικό γλώσσας τείνει να περιλαμβάνει μόνο τα κύρια ονόματα που χρησιμοποιούνται ως κοινά, που έχουν παράγωγα (π.χ. *λουκούλιος*, *λακωνικός*) ή που εμφανίζονται σε στερεότερες εκφράσεις (π.χ. *το κουτί της Πανδώρας*, *κάνω τον Κινέζο*).

Αντίθετα, αν το λεξικό έχει εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα, έχει την τάση να ενσωματώνει μεγαλύτερο αριθμό κύριων ονομάτων. Στη συνέχεια θα εστιάσουμε τη μελέτη μας στο λεξικογραφικό χειρισμό των εθνικών κύριων ονομάτων στα λεξικά της νεοελληνικής.

6. Τα εθνικά κύρια ονόματα στα μονόγλωσσα λεξικά της ελληνικής

Στη συνέχεια της εργασίας θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στα λεξικά ΛΝΕΓ και ΛΚΝ τα κύρια ονόματα που δηλώνουν ονόματα εθνικοτήτων, εθνοτήτων και κατοίκων και χρησιμοποιούνται μεταφο-

23. Για τη διάκριση μεταξύ εγκυκλοπαιδικών λεξικών και λεξικών γλώσσας, βλ. Béjoint (1994: 30-31).

24. Για περαιτέρω συζήτηση βλ. Rey-Debove (1998), Gary-Prieur (1992).

25. Βλ. και παραπάνω. Για συζήτηση βλ. Marmaridou (1991), Τρυφερούλης (2001).

ρικά ως κοινά²⁶. Θα διερευνηθούν τόσο η μακροδομή όσο και η μικροδομή των λεξικών.

6.1. Η μακροδομή

Όσον αφορά στην μακροδομή, θα εξετάσουμε α) αν υπάρχουν συγκεκριμένα κριτήρια επιλογής των ονομάτων εθνικοτήτων με μεταφορική σημασία, β) αν τα ονόματα αυτά γράφονται με αρχικό κεφαλαίο ή μικρό γράμμα και γ) αν η μεταφορική σημασία τους παρουσιάζεται σε χωριστό λήμμα ή ενσωματώνεται στο λήμμα του κυρίου ονόματος.

6.1.1. Επιλογή των λημμάτων

Από την αποδελτίωση των δύο λεξικών συλλέξαμε συνολικά 55 περίπου λήμματα εθνικών ονομάτων²⁷ (ουσιαστικών και επιθέτων που παράγονται από αυτά) με μεταφορική σημασία: από αυτά τα 45 είναι ουσιαστικά, π.χ. *Εβραίος*, *Εγγλέζος*, ενώ τα 10 είναι παράγωγα επίθετα²⁸, π.χ. στις φράσεις *γερμανικό (νούμερο)*, *γερμανικός (φούρνος)*, *σκωτσέζικο (ντους)*, *σκωτσέζικη (φούστα)*, *δήλιο (πρόβλημα)*, *μαλτέζικη (αγελάδα)*. Σε ό,τι αφορά τα παράγωγα αυτά, ορισμένα παράγονται από βάση για την οποία δεν μαρτυρείται μεταφορική σημασία, π.χ. *μαλτέζικος*, *δήλιος* και δηλώνουν ιδιότητα που δεν εκλαμβάνεται ως άμεσα συνδεδεμένη με ιδιότητες του λαού που κατονομάζεται από τη βάση. Στην περίπτωση αυτή, η σημασία του εθνικού επιθέτου σχετίζεται με ιστορικά γεγονότα, τα οποία αναφέρουν συνήθως εγκυκλοπαίδειες και ορισμένα λεξικά.

Η συγκριτική έρευνα των δύο λεξικών (βλ. και παράρτημα στο τέλος της εργασίας) έδειξε ότι η επιλογή και ο τρόπος παρουσίασης των εθνικών ονομάτων διαφέρουν. Πιο συγκεκριμένα, το ΛΝΕΓ περιλαμβάνει περισσότερα κύρια ονόματα (είτε αυτά είναι εθνικά είτε όχι) από το ΛΚΝ. Στον πρόλογό του αναφέρονται και τα εξής: «Εντός του κυρίου σώματος αυτού, δηλ. ως λήμματα του Λεξικού, σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις της λεξικογραφίας για τη συγκρότηση του λημματολογίου, έχουν συμπεριληφθεί τα σπουδαιότερα κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, ελληνικά και ξένα τοπωνύμια) [...] Τα κύρια ονόματα στο παρόν Λεξικό αποτελούν βασικό συστατικό του λημματολογίου με πληροφορίες υπό μορφή ερμηνευμάτων και -για πρώτη φορά σε ελληνικό λεξικό-

26. Ανάλογη μελέτη για τον λεξικογραφικό χειρισμό των γαλλικών κύριων ονομάτων στα μονόγλωσσα λεξικά της γαλλικής έχει γίνει από την Fontant (1998).

27. Βλ. και παράρτημα στο τέλος της εργασίας.

28. Συλλέξαμε μόνο παράγωγα επίθετα και όχι άλλου είδους παράγωγα, όπως *βλαχιά*, *γυφτιά* κτλ. Σημειώνουμε ότι η μελέτη μας επικεντρώνεται στη μελέτη των εθνικών ουσιαστικών και όχι των επιθέτων που παράγονται από αυτά (βλ. και παραπάνω τη συζήτηση σχετικά με το αν τα επίθετα θεωρούνται κύρια ονόματα).

με ετυμολογικές πληροφορίες για την προέλευση κάθε κύριου ονόματος, ελληνικού ή ξένου». (ΑΝΕΓ, 25)

Αντίθετα, το ΛΚΝ περιλαμβάνει στο λημματολόγιό του «από τα εθνικά ουσιαστικά και τα κύρια ονόματα, όσα δίνουν επιπλέον γλωσσικές πληροφορίες, π.χ. *Εβραίος, Τούρκος, Γιάννης, Θωμάς*» (ΛΚΝ, ια'). Όσον αφορά στα παράγωγα, τονίζεται στο ίδιο λεξικό ότι από τα επίθετα *σε-ικός, -ικός* που παράγονται από ονόματα χωρών, πόλεων ή από εθνικά ουσιαστικά περιλαμβάνονται στο λεξικό «(α) όσα δεν έχουν αυτόματη παραγωγή, π.χ. *Αγγλία-εγγλέζικος*, (β) τα παράγωγα από μεγάλες και/ή γνωστές χώρες, πόλεις, περιοχές κτλ., π.χ. *ρωσικός, γαλλικός, αθηναϊκός, θεσσαλικός*, (γ) όσα αναφέρονται σε ιδιότητες ενός λαού, χαρακτηριστικά προϊόντα κτλ. π.χ. *αγγλικό χιούμορ, δανέζικο έπιπλο*» (ΛΚΝ, ια'). Επίσης, πολλά παράγωγα απαντούν στο αντίστοιχο λήμμα του επιθήματος, όπως «οι λέξεις *σολωμιστής και παλαμιστής* π.χ. δεν υπάρχουν ως λήμματα στο λεξικό· θα τις συναντήσει όμως ο χρήστης στο λήμμα *-ιστής [...]*». (ΛΚΝ: ια')

6.1.2. Παρουσίαση των λημμάτων

Όσον αφορά στον τρόπο γραφής των εθνικών ονομάτων (δηλ. με κεφαλαία ή μικρά αρχικά γράμματα), διαπιστώνουμε ότι υπάρχει η εξής τάση: ονόματα που χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα ως κύρια και ως κοινά γράφονται με κεφαλαίο γράμμα και στα δύο λεξικά (π.χ. *Εβραίος, Εγγλέζος, Τούρκος*), ενώ ονόματα που χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά ως κοινά, δηλ. είναι παγιωμένες μεταφορές, γράφονται με μικρό (*αβδηρίτης, βάνδαλος, κατσιβελος, κάφρος, πυγμαίος*). Δεδομένου ωστόσο ότι τα όρια αυτών των κατηγοριών είναι αρκετά ρευστά, υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα δύο λεξικά διαφοροποιούνται μεταξύ τους, π.χ. τα *Αράπης, Γύφτος, Ούννος, Φιλιστιαίος, Συβαρίτης* γράφονται με αρχικό κεφαλαίο στο ΑΝΕΓ, αλλά με μικρό στο ΛΚΝ. Σημειωτέον ότι το ΑΝΕΓ είναι ένα λεξικό που δίνει μεγάλη σημασία στην παρουσίαση εγκυκλοπαιδικών πληροφοριών για τα λήμματα. Υπάρχουν επίσης περιπτώσεις όπου το ΑΝΕΓ και το ΛΚΝ, ενώ γράφουν το λήμμα με μικρό αρχικό γράμμα, όταν δίνουν τον ορισμό του εθνικού ονόματος αναφέρουν τη μη μεταφορική σημασία με κεφαλαίο (βλ και παρακάτω το λήμμα *βλάχος* στο ΑΝΕΓ)²⁹.

βλάχος: 1. *Βλάχος*, Έλληνας που εκτός από τα ελληνικά μιλάει και τα βλάχικα [...] 2. (μτφ., μειωτ.) α. επαρχιώτης [...] (ΛΚΝ)

πυγμαίος [...] 1. άνθρωπος με πολύ μικρό ύψος [...] 2. Πυγμαίος [...] κάθε μέλος φυλής, τα ενήλικα άτομα της οποίας δεν ξεπερνούν σε ύψος το 1,5 μέτρο [...] (ΑΝΕΓ)

29. Ανάλογες παρατηρήσεις κάνουν οι Ευθυμίου & Κάρλα (2005) για τα ονόματα του τύπου *Καζανόβας, Κοκκινοσκουφίτσα* κ.ά.

Στο ΛΚΝ παρατηρείται επίσης και το αντίστροφο, δηλαδή ο λημματικός τύπος να γράφεται με κεφαλαίο και η μεταφορική σημασία με μικρό:

Αρβανίτης [...] 1. αλβανικής καταγωγής Έλληνας [...] 2. (μτφ., μειωτ.) *αρβανίτης*, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου [...] (ΛΚΝ)

Επομένως, στις περιπτώσεις αυτές, η γραφή εξαρτάται από το αν παρουσιάζεται πρώτη η κυριολεκτική σημασία που γράφεται πάντα με κεφαλαίο ή αν προτάσσεται η σημασία που θεωρείται περισσότερο συχνή, που ενδέχεται όμως να είναι μεταφορική και να γράφεται με μικρό (βλ. και παρακάτω)³⁰.

Και στα δύο λεξικά υπάρχει η τάση να ενσωματώνουν κάτω από τον ίδιο λημματικό τύπο τόσο την κυριολεκτική όσο και τη μεταφορική σημασία των κυρίων ονομάτων³¹, γεγονός που, κατά τη γνώμη μας, είναι άμεσα συνδεδεμένο με την οικονομία της παρουσίασης των λημμάτων:

Ανατολίτης [...] 1. πρόσωπο που κατάγεται από χώρα της [...] Ανατολής [...] 2. (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί κι εφαρμόζει την ανατολική [...] αντίληψη ζωής [...] (ΛΝΕΓ)

Ανατολίτης [...] 1. αυτός που ζει στην Ανατολή [...] 2. (μτφ.) αυτός που πιστεύει στην απόλυτη ανωτερότητα του άντρα έναντι της γυναίκας και συμπεριφέρεται ανάλογα [...] (ΛΚΝ)

Αράπης [...] 1. (παιλαιότ.-λαϊκ.) α Άραβας [...] 2. (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμψή φυλή 3. (συχνά μειωτ.) ο μαύρος, ο νέγρος [...] (ΛΝΕΓ)

αράπης [...] 1. (προφ. και συχνά μειωτ.) αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή [...] 2. (λαϊκότρ.) αυτός που ανήκει στο αραβικό έθνος, ο Άραβας. 3. πολύ μελαχρινός [...] (ΛΚΝ)

Τούρκος [...] 1. ο πολίτης της Τουρκίας. 2. (μτφ) οργισμένος, έξαλλος από θυμό [...] 4. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάτι πολύ απύ ή καυτερό [...] (ΛΝΕΓ)

Τούρκος [...] 1. ο κάτοικος της Τουρκίας ή αυτός που έχει τουρκική καταγωγή [...] ΦΡ. *γίνομαι Τούρκος*, θυμώνω πολύ, αγριεύω. 2. (μτφ. λαϊκότρ.) για φαγητό ή ποτό με πολύ απιά γεύση [...] (ΛΚΝ)

Διαπιστώνεται ωστόσο ότι το ΛΝΕΓ δεν ακολουθεί την ίδια πρακτική σε όλα τα λήμματά του. Για παράδειγμα, διασπά σε χωριστό λήμμα τη μεταφορική σημασία της λέξης *βλάχος*:

Βλάχος [...] 1. δίγλωσσος Έλληνας που μιλά βλάχικα [...]

βλάχος [...] (ως μειωτικός χαρακτηρισμός) 1. επαρχιώτης [...] (ΛΝΕΓ)

Επίσης ορισμένες φορές, π.χ. στα λήμματα *Αλβανός*, *Βούλγαρος*, *Γερμανός*, *Φιλιππινέζα*, δεν αναφέρεται η μεταφορική σημασία ενός εθνικού ονόματος στο οικείο λήμμα, αλλά στο σχόλιο του λεξικού για τα εθνικά ονόματα³²:

«ΣΧΟΛΙΟ Εθνικά ονόματα [...] Το Βούλγαρος δήλωσε παλιότερα τον αγροίκο

30. Βλ. Ευθυμίου & Κάρα (2005) για ανάλογο χειρισμό ορισμένων ονομάτων του τύπου *Καζανόβας*, *Μέγαιρα*, *Κέρβερος*, *Οθέλος*.

31. Το ίδιο ισχύει για τα ονόματα του τύπου *Καζανόβας*. Βλ. Ευθυμίου & Κάρα (2005).

32. Σημειώνουμε ότι τα λήμματα αυτά απουσιάζουν από το ΛΚΝ.

και υπερβολικά σκληρό [...] Η εργασιακή απασχόληση [...] προσέδωσε στη λ. Φιλιππινέζα τη σημασία της οικιακής βοηθού, αλλά και του προσώπου που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσες σημασίες δουλειές, ενώ [...] οδήγησε [...] στη χρήση της λ. Αλβανός με τη σημ. του σκληρά εργαζόμενου και υπαμειβομένου εργάτη. Ακόμη, το όνομα Γερμανός χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει άνθρωπο πειθαρχημένο, αυστηρό και σκληρό [...]». (ΛΝΕΓ)

Αξίζει να σημειωθεί ότι στις περιπτώσεις αυτές, το εθνικό όνομα σπάνια έχει τη μορφή αυτόνομου λήμματος, αλλά παρουσιάζεται ως υπολήμμα του λήμματος της αντίστοιχης χώρας. Η τακτική αυτή συμφωνεί με τη γενικότερη τάση του ΛΝΕΓ να 'υποτάσσει' ως υπολήμματα, όπου είναι δυνατό, τα εθνικά ονόματα που δεν εμφανίζουν μεταφορική σημασία στα λήμματα των αντίστοιχων χωρών.

Σε ό,τι αφορά στην παρουσίαση των παραγώγων, τα δύο λεξικά ακολουθούν διαφορετική τακτική. Το ΛΚΝ ενσωματώνει στο ίδιο λήμμα μόνο τα υποκοριστικά και μεγεθυντικά παράγωγα των εθνικών ονομάτων (π.χ. *αμερικανάκι*), ενώ διασπά σε χωριστά λήμματα παράγωγα άλλου τύπου (π.χ. *βλάχικος*, *εγγλέζικος*, *παριζιάνικος*). Ωστόσο οι περιπτώσεις μετατροπής (conversion), δηλ. μιας διαδικασίας παραγωγής όπου δεν χρησιμοποιείται παραγωγικό επίθημα ή πρόθημα (π.χ. *αγαρηνός* ως ουσιαστικό και επίθετο), δεν δίνονται στο ΛΚΝ σε χωριστό λήμμα: για παράδειγμα, το ουσιαστικό *αγαρηνός* επεξηγείται στο λήμμα του ομώνυμου επίθετου και το επίθετο *βαλκάνιος* επεξηγείται στο λήμμα του ομώνυμου ουσιαστικού, βλ. και παρακάτω)³³. Αντίθετα, στο ΛΝΕΓ η παρουσίαση των παραγώγων δεν γίνεται με απόλυτη συνέπεια (π.χ. *ανατολίτης-ανατολίτικος* σε χωριστό λήμμα, αλλά *Ινδιάνος-ινδιάνικος* στο ίδιο λήμμα). Παρατηρείται ωστόσο η εξής τάση: τα παράγωγα που η σημασία τους προκύπτει άμεσα από τα συστατικά τους ενσωματώνονται συνήθως στο ίδιο λήμμα με το εθνικό κύριο όνομα ή το όνομα μίας χώρας (*Βουλγαρία-Βούλγαρος-βουλγαρικός*), αλλά παρουσιάζονται σε χωριστά λήμματα παράγωγα των οποίων ο ορισμός απαιτεί επιπλέον πληροφορίες (ή για τα οποία δίνεται επιπλέον σχολιασμός), όπως *Αμερικανάκι*, *αράπικος*, *αρμενικός*, *αρβανίτικος*, *εγγλέζικος*, *γερμανικός*.

6.2. Η μικροδομή

Ως προς την μικροδομή, θα εξετάσουμε α) τον τρόπο που διατυπώνονται οι ορισμοί των εθνικών ονομάτων με μεταφορική σημασία, β) πώς δίνονται οι ετυμολογικές/ιστορικές πληροφορίες σε κάθε λήμμα και γ) αν χρησιμοποιούνται χρηστικά σημάδια.

33. Για τον τρόπο παρουσίασης στο ΛΚΝ των επιθέτων που χρησιμοποιούνται και ως ουσιαστικά, βλ. και τον πρόλογο του λεξικού αυτού (ΛΚΝ: ιζ').

6.2.1. Ορισμός

Παρατηρούμε ότι σε γενικές γραμμές τα δύο λεξικά δεν ακολουθούν έναν ενιαίο τρόπο παρουσίασης των εθνικών ονομάτων με μεταφορική σημασία³⁴. Σε αρκετά λήμματα δίνουν πρώτα τον ορισμό του κύριου ονόματος και ακολουθεί η μεταφορική σημασία:

Ανατολίτης [...] 1. πρόσωπο που κατάγεται από χώρα της [...] Ανατολής [...] 2. (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί κι εφαρμόζει την ανατολική [...] αντίληψη ζωής [...] (ΛΝΕΓ)

Ανατολίτης [...] 1. αυτός που ζει στην Ανατολή [...] 2. (μτφ.) αυτός που πιστεύει στην απόλυτη ανωτερότητα του άντρα έναντι της γυναίκας και συμπεριφέρεται ανάλογα [...] (ΛΚΝ)

Εγγλέζος [...] 1. (λαϊκ.) ο Άγγλος 2. (μτφ.) ο συνεπής στην ώρα του, αυτός που δεν αργοπορεί [...] (ΛΝΕΓ)

Εγγλέζος [...] (οικ.) ο κάτοικος της Αγγλίας. ΦΡ είναι Εγγλέζος στα ραντεβού του, έρχεται ακριβώς στη συμφωνημένη ώρα, όπως οι Εγγλέζοι [...]³⁵ (ΛΚΝ)

Υπάρχουν ωστόσο περιπτώσεις όπου, όπως παρατηρήσαμε και παραπάνω, το ΛΝΕΓ δε δίνει τη μεταφορική σημασία του εθνικού ονόματος, αλλά παραπέμπει στο γενικό σχόλιό του για τα εθνικά ονόματα³⁶:

Εβραίος [...] μέλος του σημιτικού έθνους που κατοικούσε στην αρχαία Παλαιστίνη [...] βλ. σχόλιο λ. εθνικός [...]³⁷.

Εβραίος [...] 1α: παλαιότερη [...] ονομασία των Ιουδαίων β. Αυτός που, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής του και την πολιτική υπηκοότητά του, κατάγεται από τον αρχαίο λαό της Παλαιστίνης και, κυρίως, πιστεύει στη μονοθεϊστική του θρησκεία. Ισραηλίτης [...] 2. (μτφ. μειωτ.) για άνθρωπο υπερβολικά φιλάργυρο και γι' αυτό σκληρό και ανάληγτο στις οικονομικές ή εμπορικές συναλλαγές του [...] (ΛΚΝ)

Αυτή η πρακτική σχετίζεται αναμφίβολα με το ότι το λεξικό αυτό, σε αντίθεση με το ΛΚΝ (βλ. και παραπάνω), έχει ως γενική αρχή να συμπεριλαμβάνει στο λημματολόγιό του όλα τα γνωστά κύρια ονόματα, ανεξάρτητα από το αν αυτά έχουν μεταφορική σημασία. Αντίθετα, το ΛΚΝ περιλαμβάνει τα κύρια ονόματα μόνο εφόσον έχουν επιπλέον μεταφορική ή μετωνυμική σημασία.

34. Βλ. τις αρχές τους στην εισαγωγή του κάθε λεξικού.

35. Για τον τρόπο που το ΛΚΝ παρουσιάζει τις μεταφορικές σημασίες των λημμάτων, βλ. τον πρόλογο του λεξικού (ΛΚΝ: ιζ').

36. Στο σχετικό σχόλιο αναφέρει ότι [...] το Εβραίος χρησιμοποιήθηκε συχνά για να δηλώσει τη φιλαργυρία, την υπερβολική αγάπη για το χρήμα [...] (ΛΝΕΓ, σχόλια στα εθνικά ονόματα)

37. Στο ΛΝΕΓ υπάρχει επίσης ειδικό σχόλιο όπου αντιπαραβάλλεται το όνομα *Εβραίος* με τα *Ιουδαίος*, *Ισραηλίτης*.

Ωστόσο σε ορισμένα λήμματα εθνικών ονομάτων που προέρχονται από αρχαιότερες φάσεις της ελληνικής και αποτελούν παγιωμένες μεταφορές παραλείπεται η κυριολεκτική σημασία και δίνεται μόνο η μεταφορική σημασία³⁸. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην περίπτωση αυτή, η σημασία δεν χαρακτηρίζεται στα λεξικά ως μεταφορική, πρακτική που αποτυπώνει τον υψηλό βαθμό παγίωσης της μεταφοράς και τη χρήση του κυρίου ονόματος σχεδόν αποκλειστικά ως κοινού³⁹:

αβδηρίτης [...] πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία και ματαιοδοξία [...] (ΛΝΕΓ)

αβδηρίτης [...] αυτός που είναι ανόητος, μικρόμυαλος, ηλίθιος [...] (ΛΚΝ)

βάνδαλος [...] 1. πρόσωπο που φθείρει ή καταστρέφει σκόπιμα έργα του πολιτισμού. (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που προκαλεί καταστροφές [...] 2. (γενικότη.) ο άξεστος, ο βάρβαρος, ο απολίτιστος [...] (ΛΝΕΓ)

βάνδαλος [...] αυτός που προξενεί καταστροφές [...] (ΛΚΝ)

Σε ορισμένες περιπτώσεις τα δύο λεξικά – και κυρίως το ΛΝΕΓ – ενσωματώνουν στους ορισμούς τους πληροφορίες ιστορικού τύπου (δηλαδή πληροφορίες που σχετίζονται με το αντικείμενο αναφοράς του ενικού ονόματος, π.χ. το έθνος ή τον τόπο καταγωγής) ανεξάρτητα από το βαθμό παγίωσης της μεταφοράς:

Φιλισταίος [...] 1. ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού [...] που συγκρούστηκαν με τους Ισραηλίτες [...] 2. (μετωνυμ.) στενόμυαλος, εγωιστής και υποκριτής άνθρωπος⁴⁰. (ΛΝΕΓ)

Συβαρίτης [...] 1. κάτοικος της αρχαίας Σύβαρης, ελληνικής πόλης της Κάτω Ιταλίας, περίφημης για την ευμάρεια των κατοίκων της 2. (μτφ.) άνθρωπος που έχει συνηθίσει στην τρυφελότητα, στον φιλήδονο τρόπο ζωής, στις υλικές απολαύσεις [...] (ΛΝΕΓ)

ραγιάς [...] (ιστ.) ο μη μουσουλμάνος υπόδουλος υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας [...] // (μειωτ. υβρ.) υπόδουλος, δούλος. (ΛΚΝ)

ραγιάς [...] 1. (κατά την Τουρκοκρατία) ο χριστιανός υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 2. (μτφ.) αυτός που έχει δουλοπρεπή στάση απέναντι σε κάποιον [...] (ΛΝΕΓ)

Στην περίπτωση του *Φιλισταίος* και *Συβαρίτης*, πρόκειται για σχετικά σπάνια ονόματα για τα οποία θα ανατρέξει κανείς στο λεξικό προκειμένου να πληροφορηθεί για το σημασιολογικό περιεχόμενό τους, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με συγκεκριμένα ιστορικά δεδομένα.

Σε άλλες περιπτώσεις, πληροφορίες ιστορικού τύπου δίνονται στο ετυμολογικό τμήμα του λήμματος (βλ. και παρακάτω):

38. Το ίδιο ισχύει για τις παγιωμένες μεταφορές ονομάτων του τύπου *μέντορας*, *ηγερία*, *μαθουσάλας*, *κροίσος*, κ.ά., βλ. Ευθυμίου & Κάρα (2005).

39. Ανάλογος είναι ο λεξικογραφικός χειρισμός των ΛΝΕΓ και ΛΚΝ για τα ονόματα του τύπου *Καζανόβας*, *Μέγαιρα* κτλ. Βλ. Ευθυμίου & Κάρα (2005) για περισσότερες πληροφορίες.

40. Βλ. και τα παραδείγματα των δύο λεξικών παραπάνω.

αβδηρίτης [...] πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία [...] ETYM. Αρχ. < Άβδηρα, πόλη της Θράκης, της οποίας οι κάτοικοι ήταν γνωστοί ήδη από αρχαία ανέκδοτα για τη ματαιοδοξία και την υποκρισία τους. (ΛΝΕΓ)

αβδηρίτης [...] αυτός που είναι ανόητος [...] [λογ.<αρχ. Αβδηρίτης (αρχική σημ. 'κάτοικος της πόλης Άβδηρα στη Θράκη' [...]) (ΛΚΝ)

βάνδαλος [...] 1. πρόσωπο που φθείρει [...] ETYM. Μεταφορά του γαλλ. *Vandale* < λατ. *Vandalus* < γερμ. **Wandal* (<αρχ. γερμ. *Wandjan* 'περιπλανώμαι?'), ονομασία γερμανικών λαών (*Βάνδαλοι*), οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία [...] (ΛΝΕΓ)

βάνδαλος [...] αυτός που προξενεί καταστροφές [...] [λογ. εν.<υστλατ. εθν. πληθ. *Vandalī*] (ΛΚΝ)

Η επιλογή αυτή των δύο λεξικών συνδέεται αναμφισβήτητα με τη δυσκολία που αντιμετωπίζει πάντοτε ο λεξικογράφος να αποφασίσει πόσες και ποιες πληροφορίες είναι απαραίτητο να δώσει για κάθε σημασία και με το αν πρόκειται για λεξικό γλώσσας ή για λεξικό με εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα.

Επίσης, όσον αφορά το πώς και αν κατονομάζονται οι σημασιολογικοί μηχανισμοί που ευθύνονται για τη χρήση του κύριου εθνικού ονόματος ως κοινού, διαπιστώνονται αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές ανάμεσα στα δύο λεξικά⁴¹. Ενώ σε γενικές γραμμές τόσο το ΛΚΝ όσο και το ΛΝΕΓ χρησιμοποιούν τον όρο μεταφορά για να αναφερθούν στις περιπτώσεις αυτές, το ΛΝΕΓ σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιεί τον όρο μετωνυμία⁴². Επίσης, αντί των όρων μεταφορά ή μετωνυμία, τα δύο λεξικά χρησιμοποιούν σε αρκετά λήμματα τους όρους/χαρακτηρισμούς *καταχρηστικά*, *χαρακτηρισμός*, *για πρόσωπο που*, κ.ά.⁴³ ή παραλείπουν κάθε είδους χαρακτηρισμό (αλλά υπάρχουν χρηστικά σημάδια του τύπου *μειωτ. κ.ά.* Βλ. και παρακάτω). Έτσι, είναι δυνατό για το ίδιο λήμμα τα δύο λεξικά να υιοθετούν διαφορετικό χαρακτηρισμό⁴⁴:

Ανατολίτης [...] 1. αυτός που ζει στην Ανατολή [...] 2. (μτφ.) αυτός που πιστεύει στην απόλυτη ανωτερότητα του άντρα έναντι της γυναίκας και συμπεριφέρεται ανάλογα [...] (ΛΚΝ)

Εβραίος [...] 1α: παλαιότερη [...] ονομασία των Ιουδαίων β. Αυτός που, ανεξάρτητα από τον τόπο διαμονής του και την πολιτική υπηκοότητά του, κατάγεται από τον αρχαίο λαό της Παλαιστίνης και, κυρίως, πιστεύει στη μονοθεϊστική του θρησκεία. Ισραηλίτης [...] 2. (μτφ. μειωτ.) για άνθρωπο υπερβολικά φι-

41. Βλ. ΛΚΝ: ιζ', ΛΝΕΓ: 31.

42. Αντίθετα, όπως παρατηρούν οι Ευθυμίου & Κάρλα (2005), για τα ονόματα του τύπου *Καζανόβας*, *Μέγαιρα*, *Κέθβερος*, *Οθέλος*, τα ίδια λεξικά χρησιμοποιούν κυρίως τον όρο μετωνυμία. Για τη διάκριση μετωνυμίας-μεταφοράς, βλ. παραπάνω.

43. Το ίδιο ισχύει για τα ονόματα του τύπου *Καζανόβας*, *Μέγαιρα*, *Κέθβερος*, *Οθέλος*, βλ. Ευθυμίου & Κάρλα (2005).

44. Βλ. και τα παραδείγματα που έχουν παρατεθεί παραπάνω.

λάργυρο και γι' αυτό σκληρό και ανάλγητο στις οικονομικές ή εμπορικές συναλλαγές του [...] (ΛΚΝ)

Συβαρίτης [...] 1. κάτοικος της αρχαίας Σύβαρης, ελληνικής πόλης της Κάτω Ιταλίας, περίφημος για την ευμάθεια των κατοίκων της 2. (μτφ.) άνθρωπος που έχει συνηθίσει στην τρυφελότητα, στον φιλήδονο τρόπο ζωής, στις υλικές απολαύσεις [...] (ΛΝΕΓ)

αλλά

Φιλισταίος [...] 1. ΙΣΤ. μέλος αρχαίου λαού [...] που συγκρούστηκαν με τους Ισραηλίτες [...] 2. (μετωνυμ.) στενόμυαλος, εγωιστής και υποκριτής άνθρωπος. (ΛΝΕΓ)

φιλισταίος [...] χαρακτηρισμός για άτομο στενών αντιλήψεων, με μικρόψυχη, εγωιστική και υποκριτική συμπεριφορά. (ΛΚΝ)

συβαρίτης [...] χαρακτηρισμός ατόμου που ζει εύκολη, μαλακή και τρυφήλη ζωή [...] (ΛΚΝ)

ραγιάς [...] (ιστ.) ο μη μουσουλμάνος υπόδουλος υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας [...] // (μειωτ. υβρ.) υπόδουλος, δούλος⁴⁵. (ΛΚΝ)

ραγιάς [...] 1. (κατά την Τουρκοκρατία) ο χριστιανός υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 2. (μτφ.) αυτός που έχει δουλοπρεπή στάση απέναντι σε κάποιον [...] (ΛΝΕΓ)

Ευρωπαίος [...] 1. αυτός που κατοικεί στην Ευρώπη [...] 3. (καταχρ.) ο κάτοικος της Κ. και Β. Ευρώπης, ο οποίος διακρίνεται για το υψηλό βιοτικό του επίπεδο, την υπευθυνότητα, την οργάνωση και το ανεκτικό πνεύμα του (ως στερεότυπη αντίληψη [...] κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο της Ν. Ευρώπης, που αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης) [...] (ΛΝΕΓ)

Ευρωπαίος [...] 1. ο κάτοικος της Ευρώπης [...] 2. θετικός χαρακτηρισμός ανθρώπου πνευματικά καλλιεργημένου, με κοινωνική αγωγή και με δημοκρατική νοοτροπία [...] (ΛΚΝ)

Βαλκάνιος [...] (συχνά μειωτ.) ο κάτοικος των Βαλκανίων⁴⁶. (ΛΚΝ)

Επίσης, όπως έχουμε ήδη επισημάνει παραπάνω, σε ορισμένες περιπτώσεις το ΛΝΕΓ διασπά σε χωριστό λήμμα τη μεταφορική σημασία των εθνικών ονομάτων (π.χ. βλάχος) ή δεν αναφέρει τη μεταφορική σημασία ενός εθνικού ονόματος στο οικείο λήμμα αλλά την παραλείπει ή την παραθέτει στο σχόλιο του λεξικού για τα εθνικά ονόματα (π.χ. *Αλβανός, Βούλγαρος, Γερμανός, Φιλιππινέζα*. Βλ. και παραπάνω). Και στις δύο περιπτώσεις, στόχος είναι η μεταφορική σημασία του εθνικού ονόματος να τοποθετηθεί σε εξέχουσα θέση, να γίνει

45. Όταν το ΛΚΝ θεωρεί ότι διαπιστώνεται εύκολα η σχέση της μεταφοράς με την κυριολεκτική σημασία, η μεταφορά ακολουθεί ύστερα από δύο κάθετες γραμμές. Βλ. ΛΚΝ: ιζ'.

46. Στο ΛΝΕΓ το εθνικό *βαλκάνιος* αποτελεί υπολήμμα του Βαλκάνια χωρίς δικό του ορισμό. Υπάρχει ωστόσο η φράση *εδώ είναι Βαλκάνια*, που έχει μεταφορική σημασία.

περισσότερο διακριτή, ιδίως όταν πρόκειται για λέξη που έχει αποκτήσει τη μεταφορική της σημασία σχετικά πρόσφατα.

Η ποικιλία των πρακτικών που χρησιμοποιεί το ΛΝΕΓ -αλλά και το ΛΚΝ- αποτυπώνεται και στα εξής παραδείγματα⁴⁷:

Αρβανίτης [...] 1. (παλαιότ.) αρβανιτόφωνος [...] 2. (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο επίμονο και ξεροκέφαλο [...] (ΛΝΕΓ)

Αρβανίτης [...] 1. αλβανικής καταγωγής Έλληνας [...] 2. (μτφ., μειωτ.) *αρβανίτης*, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου [...] (ΛΚΝ)

Αρναούτης [...] πρόσωπο αρβανίτικης καταγωγής [...] (ΛΝΕΓ)

Αρναούτης [...] (προφ.) 1. αυτός που κατάγεται από την Αλβανία [...] 2. (μτφ. μειωτ.) *αρναούτης*, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου. (ΛΚΝ)

Πόντιος [...] // *ανέκδοτα με Ποντίους* (από τέτοια σκωπτικά ανέκδοτα χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά η λ. Πόντιος για να δηλώσει τον ευκολόπιστο, ανυποψίαστο, απονήρευτο άνθρωπο)⁴⁸. (ΛΝΕΓ)

Από τα παραπάνω διαπιστώνεται ότι παρόλο που δεν υπάρχει απόλυτη συνέπεια στην χρήση των όρων μεταφορά, μετωνυμία και των άλλων όρων που χρησιμοποιούνται και στα δύο λεξικά, μπορεί να διακρίνει κανείς κάποιες επιμέρους τάσεις. Σε γενικές γραμμές και τα δύο λεξικά προτιμούν το όρο μεταφορά, ενώ το ΛΚΝ -και σπανιότερα το ΛΝΕΓ- δεν αναφέρει συγκεκριμένο γλωσσικό μηχανισμό που να συνεπάγεται αλλαγή σημασίας -αλλά άλλους χαρακτηρισμούς- όταν θεωρεί ότι πρόκειται για παγιωμένες μεταφορές, δηλαδή για ονόματα που έχουν μετατραπεί πλήρως σε κοινά. Είναι προφανές ότι η έλλειψη συνέπειας στη χρήση ορολογίας αποτυπώνει την αμηχανία και τον προβληματισμό του λεξικογράφου απέναντι α) στον περιθωριακό χαρακτήρα που κατέχουν τα εθνικά ονόματα μέσα στην κατηγορία των κυρίων ονομάτων, β) το ιδιαίτερο πολιτισμικό φορτίο που κουβαλούν και το οποίο συμβαδίζει με το βαθμό αποδοχή τους από τη γλωσσική κοινότητα, και γ) το διαφορετικό βαθμό παγίωσης της μεταφοράς τους.

47. Επίσης διαπιστώνεται ότι από τη μακροδομή των λεξικών απουσιάζουν ορισμένα εθνικά ονόματα που αναφέρονται κυρίως σε κατοίκους περιοχών ή σε εθνότητες και χρησιμοποιούνται συχνά μειωτικά στον προφορικό λόγο με μεταφορική σημασία, όπως *πομάκος*, *πελοποννήσιος*, κ.ά. Επίσης απουσιάζει και από τα δύο λεξικά η μεταφορική σημασία των λέξεων *παριζιάνα*. Το ΛΚΝ έχει μόνο το λήμμα *παριζιάνικος*, ενώ το ΛΝΕΓ αναφέρει το *Παριζιάνα*, *Παριζιάνος* ως υπολήμμα στο λήμμα *Παρίσι* χωρίς περαιτέρω επεξήγηση.

48. Το ΛΚΝ δεν αναφέρει τη μεταφορική χρήση της λέξης, ενώ το ΛΝΕΓ την αναφέρει ως σχόλιο μέσα σε παρένθεση ύστερα από ένα παράδειγμα.

6.2.2. Ετυμολογικές/ιστορικές πληροφορίες

Η ετυμολογία στο ΛΝΕΓ, όπως δηλώνεται άλλωστε και στην εισαγωγή του (βλ. σ. 32-34), είναι αρκετά εκτενής με αναφορά πολλές φορές σε παλαιότερες φάσεις της αρχαίας ελληνικής ή άλλων γλωσσών ή ακόμη και σε αμάρτυρους τύπους της ινδοευρωπαϊκής. Αντίθετα, το ΛΚΝ δεν θεωρεί απαραίτητο να «προχωρήσει η ετυμολογική ιστορία πέρα από τα αρχαία ελληνικά» ή, εφόσον πρόκειται για δάνεια, «αποφεύγεται η ετυμολογική ιστορία να προχωρεί χωρίς λόγο διαδοχικά σε διάφορες ξένες γλώσσες» (σ. κβ'). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του λήμματος *βάνδαλος* στα δύο λεξικά:

βάνδαλος [...] 1. πρόσωπο που φθείρει [...] ΕΤΥΜ. Μεταφορά του γαλλ. *Vandale* < λατ. *Vandalus* < γερμ. **Wandal* (< αρχ. γερμ. *Wandjan* «περιπλανώμαι»), ονομασία γερμανικών λαών (*Βάνδαλοι*), οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία [...] (ΛΝΕΓ)

βάνδαλος [...] αυτός που προξενεί καταστροφές [...] [λογ. εν.<υστλατ. εθν. πληθ. *Vandalī*] (ΛΚΝ)

Υπάρχουν ωστόσο και αρκετές περιπτώσεις όπου η ετυμολογία των δύο λεξικών εκτείνεται μέχρι την ίδια χρονική περίοδο, λαμβανομένης υπόψη βεβαιώς και της έκτασης της ιστορικότητας του ονόματος:

Τούρκος [...] 1. ο πολίτης της Τουρκίας [...] ΕΤΥΜ. Μεσν. *Τούρκος*< τουρκ. *Türk*, αγν. ετύμου (ΛΝΕΓ)

Τούρκος [...] 1. ο κάτοικος της Τουρκίας [...] [μσν. *Τούρκος*<τουρκ. *türk* -ος [...]] (ΛΚΝ)

Διαπιστώνονται επίσης περιπτώσεις όπου τα δύο λεξικά δε συμφωνούν πλήρως ως προς την καταγωγή μίας λέξης:

Εγγλέζος [...] 1. (λαϊκ.) ο Άγγλος [...] ΕΤΥΜ. Όψιμο μεσν. *Αγγλέζος*<ιταλ. *inglese* (ΛΝΕΓ)

Εγγλέζος [...] (οικ.) ο κάτοικος της Αγγλίας [...] [παλ. αγγλ. *Engle* με επίδο. του ιταλ. *Ingles(e)* -ος [...]] (ΛΚΝ)

Αναφορικά με τις πληροφορίες ιστορικού τύπου που δεν σχετίζονται με την ετυμολογία αλλά με το αντικείμενο αναφοράς του εθνικού ονόματος, διαπιστώνεται ότι υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις όπου αυτές συμπεριλαμβάνονται είτε στο ετυμολογικό τμήμα είτε στον ορισμό των λεξικών (βλ. και παραπάνω). Σημειώνεται ότι δεν πρόκειται για πρακτική που εφαρμόζεται μόνο στην ελληνική λεξικογραφία, αλλά ανάλογη στάση υιοθετείται και από αντίστοιχα ξένα λεξικά (βλ. Fontant 1998). Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, η πρακτική αυτή σχετίζεται με το ότι ο λεξικογράφος θεωρεί αναγκαίο να δοθούν ορισμένες φορές στον ορισμό εγκυκλοπαιδικές πληροφορίες πάνω στις οποίες βασίζεται η μεταφορά του κυρίου ονόματος.

6.2.3. Χρηστικά σημάδια

Και τα δύο λεξικά χρησιμοποιούν σε αρκετά λήμματα χρηστικά σημάδια/χαρακτηρισμούς του τύπου μειωτικό, υβριστικό, προκειμένου να δηλώσουν τον ιδιαίτερο χρωματισμό μιας σημασίας ή μιας χρήσης μιας λέξης και να οδηγήσει τον ομιλητή να τη χρησιμοποιήσει ανάλογα:

Ανατολίτης [...] 1. πρόσωπο που κατάγεται από χώρα της [...] Ανατολής [...] 2. (συνήθ. μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί κι εφαρμόζει την ανατολική [...] αντίληψη ζωής [...] (ΛΝΕΓ)

βλάχος [...] (ως μειωτικός χαρακτηρισμός) 1. επαρχιώτης [...] (ΛΝΕΓ)

Αράπης [...] 1. (παλαιότ.-λαϊκ.) α Άραβας [...] 2. (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμψή φυλή 3. (συχνά μειωτ.) ο μαύρος, ο νέγρος [...] (ΛΝΕΓ)

αράπης [...] 1. (προφ.και συχνά μειωτ.) αυτός που ανήκει στη μαύρη φυλή [...] (ΛΚΝ)

Αρβανίτης [...] 2. (μτφ., μειωτ.) *αρβανίτης*, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου [...] (ΛΚΝ)

Αρναούτης [...] 2. (μτφ. μειωτ.) *αρναούτης*, ως χαρακτηρισμός ανθρώπου πεισματάρη και ξεροκέφαλου. (ΛΚΝ)

Βαλκάνιος [...] (συχνά μειωτ.) ο κάτοικος των Βαλκανίων. (ΛΚΝ)

βλάχος [...] 2. (μτφ., μειωτ.) α. επαρχιωτής [...] (ΛΚΝ)

ραγιάς [...] (μειωτ. υβρ.) υπόδουλος, δούλος. (ΛΚΝ)

Επιπλέον, τα δύο λεξικά -και ιδίως το ΛΚΝ (βλ. και τον πρόλογό του (ΛΚΝ: ιη΄))- παρέχουν αρκετά συχνά χρηστικά σημάδια/χαρακτηρισμούς του τύπου λαϊκό, λόγιο, οικείο, προφορικό, επίσημο, λογοτεχνικό κ.ά., που δείχνουν το επίπεδο της γλώσσας όπου χρησιμοποιείται μία λέξη (δηλαδή το πώς και πού χρησιμοποιείται) και επομένως επιτρέπουν στον ομιλητή να εξασφαλίσει την κατά το δυνατό αποτελεσματικότερη επικοινωνία⁴⁹:

Εγγλέζος [...] 1. (λαϊκ.) ο Άγγλος [...] (ΛΝΕΓ)

Εγγλέζος [...] (οικ.) ο κάτοικος της Αγγλίας [...] (ΛΚΝ)

Αρναούτης [...] (προφ.) 1. αυτός που κατάγεται από την Αλβανία [...] (ΛΚΝ)

Αρβανίτης [...] 1. (παλαιότ.) αρβανιτόφωνος [...] (ΛΝΕΓ)

Τούρκος [...] (μτφ. λαϊκότρ.) για φαγητό ή ποτό με πολύ αφιά γεύση [...] (ΛΚΝ)

7. Συμπεράσματα-Επίλογος

Στην εργασία αυτή εξετάσαμε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται τα εθνικά κύρια ονόματα με μεταφορική σημασία στα μονόγλωσσα λεξικά της ΝΕ. Αρχικά αναφερθήκαμε σε θεωρητικά ζητήματα που αφορούν την κατηγο-

49. Για το είδος των χαρακτηρισμών που χρησιμοποιούν τα δύο λεξικά βλ. τους πρόλογους τους, όπου γίνεται εκτεταμένη παρουσίαση.

ρία των ονομάτων αυτών, εξετάσαμε τους γλωσσικούς μηχανισμούς που ευθύνονται για τη χρήση τους ως κοινών, διερευνήσαμε σε ποιο βαθμό ενσωματώνονται στα λεξικά μιας γλώσσας και επικεντρωθήκαμε στην εξέταση των λεξικών της νεοελληνικής. Παρατηρήσαμε ότι δεν υπάρχει απόλυτη συνέπεια στο λεξικογραφικό χειρισμό των κατηγοριών αυτών τόσο από άποψη μακροδομής όσο και μικροδομής. Αυτό οφείλεται μεταξύ άλλων στην περιθωριακή θέση που έχουν τα κύρια ονόματα στην γλωσσική ανάλυση, στον μη πρωτοτυπικό χαρακτήρα που έχουν τα εθνικά ονόματα σε σχέση με άλλες κατηγορίες κύριων ονομάτων, στο ιδιαίτερο πολιτισμικό και βιωματικό φορτίο που φέρουν και στο ότι μεγάλος αριθμός από αυτά βρίσκεται σε διαφορετικό στάδιο παγίωσης της μεταφορικής του σημασίας.

Ειδικότερα, ως προς τη μακροδομή, το ΛΝΕΓ περιλαμβάνει περισσότερα κύρια ονόματα (είτε αυτά είναι εθνικά είτε όχι) από το ΛΚΝ, γεγονός που οφείλεται στο ότι δεν είναι αμιγώς λεξικό γλώσσας αλλά έχει επιπλέον εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα. Και στα δύο λεξικά υπάρχει η τάση τα ονόματα που χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα ως κύρια και ως κοινά να γράφονται με κεφαλαίο γράμμα, ενώ τα ονόματα που χρησιμοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά ως κοινά να γράφονται με μικρό. Εφόσον, όμως, τα όρια αυτών των κατηγοριών είναι αρκετά ρευστά, υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα δύο λεξικά διαφοροποιούνται μεταξύ τους. Επίσης και στα δύο λεξικά υπάρχει η τάση να ενσωματώνουν κάτω από τον ίδιο λημματικό τύπο τόσο την κυριολεκτική όσο και τη μεταφορική σημασία των κυρίων ονομάτων, ωστόσο το ΛΝΕΓ δεν ακολουθεί την ίδια πρακτική σε όλα τα λήμματά του. Σε ορισμένες περιπτώσεις διασπά τη μεταφορική σημασία σε χωριστό λήμμα ή δεν αναφέρει τη μεταφορική σημασία ενός εθνικού ονόματος στο οικείο λήμμα, αλλά στο σχόλιο του λεξικού για τα εθνικά ονόματα.

Από την άλλη, ως προς τη μικροδομή, τα δύο λεξικά δεν ακολουθούν έναν ενιαίο τρόπο παρουσίασης των εθνικών ονομάτων με μεταφορική σημασία. Σε αρκετά λήμματα δίνουν πρώτα τον ορισμό του κύριου ονόματος και ακολουθεί η μεταφορική σημασία. Υπάρχουν, ωστόσο, αρκετές περιπτώσεις όπου το ΛΝΕΓ δε δίνει τη μεταφορική σημασία του εθνικού ονόματος, αλλά παραπέμπει στο γενικό σχόλιό του για τα εθνικά ονόματα. Και τα δύο λεξικά, σε ορισμένα λήμματα που αποτελούν παγιωμένες μεταφορές, παραλείπουν την κυριολεκτική σημασία και δίνουν μόνο τη μεταφορική. Επίσης, τόσο το ΛΚΝ όσο και το ΛΝΕΓ χρησιμοποιούν κυρίως τον όρο μεταφορά, ωστόσο το ΛΝΕΓ σε ορισμένες περιπτώσεις χρησιμοποιεί τον όρο μετωνυμία. Επίσης, αντί των όρων μεταφορά ή μετωνυμία, τα δύο λεξικά χρησιμοποιούν σε αρκετά λήμματα τους όρους/χαρακτηρισμούς *καταχρηστικά*, *χαρακτηρισμός*, *για πρόσωπο που κ.ά.* Και στα δύο λεξικά παρατηρείται έλλειψη απόλυτης συνέπειας στην χρήση των όρων μεταφορά, μετωνυμία, κτλ. Επίσης, το ΛΚΝ – και σπανιότερα το ΛΝΕΓ – δεν αναφέρει συγκεκριμένο γλωσσικό μηχανισμό που να συνεπάγεται αλλαγή σημασίας, αλλά άλλους χαρακτηρισμούς, όταν θεωρεί ότι πρόκει-

ται για παγιωμένες μεταφορές. Τέλος, και τα δύο λεξικά χρησιμοποιούν σε αρκετά λήμματα χρηστικά σημάδια/χαρακτηρισμούς του τύπου μειωτικό, υβριστικό κτλ. και δίνουν πληροφορίες ιστορικού τύπου που δεν σχετίζονται με την ετυμολογία αλλά με το αντικείμενο αναφοράς του εθνικού ονόματος είτε στο ετυμολογικό τμήμα του λεξικογραφικού άρθρου είτε στον ορισμό. Αναμφίβολα η μελέτη αυτή μπορεί να συμπληρωθεί από μια λεπτομερειακή εξέταση της λεξικογραφικής πραγμάτευσης άλλων κατηγοριών κύριων ονομάτων (π.χ. ονόματα που δηλώνουν μάρκες προϊόντων, τόπους, κ.ά) και να οδηγήσει σε πληρέστερα συμπεράσματα.

Αγγελική Ευθυμίου
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
e-mail: aefthym@eled.duth.gr,

Τριανταφυλλιά Σαραφίδου
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημο-
τικής Εκπαίδευσης
e-mail: tsarafid@eled.duth.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τα κύρια ονόματα στα λεξικά
 ΛΝΕΓ, ΛΚΝ⁵⁰
 αβδηρίτης Μ Τ
 Αγαρηνός Μ Τ
 Άγγλος Μ (σε σχόλιο)
 Αλβανός Μ (υπολήμμα)
 Αμερικανάκι Μ Τ (υπολήμμα)
 Αμερικάνος Μ Τ
 Ανατολίτης Μ Τ
 απάχης Τ
 Απάτσι Μ
 Αράπης Μ Τ
 αρμένικος-η-ο Μ Τ (αρμένικη επί-
 σκεψη)
 Αρναούτης Μ Τ
 Αρβανίτης Μ Τ
 αρβανίτικος-η-ο Μ Τ
 Βαλκάνιος Μ (ως υπολήμμα) Τ
 βάνδαλος Μ Τ
 Βλάχος Μ Τ
 Βούλγαρος Μ (υπολήμμα, σχόλιο)
 Γερμανός Μ (υπολήμμα, σχόλιο)
 γερμανικός-ή-ό Μ Τ (γερμανικό
 νούμερο, κτλ.)
 Γκέκας Μ
 γκραβαρίτης Μ (υπολήμμα στο
 Κράβαρα) Τ
 γραικύλος Μ Τ
 Γύφτος Μ Τ
 δήλιος-α-ο Μ Τ (δήλιος κολυμβη-
 τής, κτλ.)
 δωρικός-ή-ό Μ Τ
 Εβραίος Μ (λήμμα, σχόλιο) Τ
 Εγγλέζος Μ Τ
 Ελληνάρας Μ

Έλληνας Μ (λήμμα και σχόλιο) Τ
 Ευρωπαίος Μ Τ
 ζουλού Μ (λήμμα, σχόλιο)
 καρμπίρης Μ Τ (ως καρμπίρης)
 κατσιβέλος Μ Τ
 κάφρος Μ Τ
 Κινέζος Μ (υπολήμμα, σχόλιο)
 κουτόφραγκος Μ Τ
 Λατίνος Μ Τ (Λατίνος εραστής)
 μαλτέζικος-η-ο Μ (υπολήμμα) Τ
 (μαλτέζικη αγελάδα, κτλ.)
 μανιάτικος-ο-η Μ Τ (το κρατάει
 μανιάτικο)
 Μάο-Μάο Μ
 Ούννος Μ (λήμμα, σχόλιο) Τ
 Παριζιάνα Μ (υπολήμμα)
 παριζιάνικος Μ (υπολήμμα) Τ
 Πόντιος Μ Τ
 πυγμαίος Μ Τ
 ραγιάς Μ Τ
 Ρωμιός Μ Τ
 Σαμαρείτης Μ Τ (καλός Σαμαρεί-
 τής)
 σκωτσέζικος-η-ο Μ Τ (ως σκωτσέ-
 ζικος) (σκωτσέζικο ντους)
 Σκωτζέζος Μ
 σπαρτιάτικος-η-ο Μ Τ
 Συβαρίτης Μ Τ
 Τούρκος Μ Τ
 Φιλιππινέζα Μ (υπολήμμα, σχό-
 λιο)
 Φιλισταίος Μ Τ
 χολλυγουντιανός-ή-ό Μ Τ (ως χολ-
 λιγουντιανός)

50. Σε ό,τι αφορά τη γραφή των κυρίων ονομάτων με μικρό ή κεφαλαίο αρχικό γράμμα, υιοθετούμε το εξής: καταγράφεται με κεφαλαίο αν ένα από τα δύο λεξικά το γράφει κατ' αυτόν τον τρόπο και με μικρό αν και τα δύο λεξικά το γράφουν με μικρό. Επίσης, για λόγους απλούστευσης, το ΛΝΕΓ αναφέρεται ως Μ και το ΛΚΝ ως Τ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abbott, B. υπό δημ.: "Definiteness and proper names: Some bad news for the description theory". *Journal of Semantics*
- Allerton, D. J. 1987: "The linguistic and sociolinguistic status of proper names: What are they, and who do they belong to?" *Journal of Pragmatics* 11, 61-92.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. 1986: *Η νεολογία στην κοινή νεοελληνική*. Επισημοτική Επιτηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Παράρτημα αρ. 65. Θεσσαλονίκη.
- Ανδριώτης, Ν. 1959: *Σημασιολογία*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Βαγιακάκος, Δ. 1962: "Σχεδιάσμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι 1833-1962 (1)". *Αθηνά* 66, 301-424.
- Βαγιακάκος, Δ. 1963: "Σχεδιάσμα περί των τοπωνυμικών και ανθρωπωνυμικών σπουδών εν Ελλάδι 1833-1962 (2)". *Αθηνά* 67, 145-369.
- Béjoint, H. 1994: *Modern Lexicography. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Βελούδης, Γ. 2005: *Η σημασία πριν, κατά και μετά τη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική.
- Birner, B. & Ward, G. 1998: *Informational Status and Noncanonical Word Order*. Philadelphia: John Benjamins.
- Black, E. 2006: *Pragmatic Stylistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Γιακουμάκη, Ε. 2000: *Ευφημισμός. Γλωσσική προσέγγιση*. Αθήνα.
- Γιαννακίδου, Α. 1992: *Τα κύρια ονόματα ως αντικείμενο διαμάχης ανάμεσα στη θεωρία του συμπλέγματος των ιδιοτήτων του J. Searle και τη θεωρία της αιτιακής αλυσίδας του S. Kripke*. Μεταπτυχιακή εργασία. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Chandler, D. 2002: *Semiotics. The Basics*. London: Routledge.
- Dumarsais, C. 1730/1977: *Traité de tropes*. Paris: Le Nouveau Commerce.
- Ευθυμίου, Α. & Κάργα, Γ. 2005: "Οι περιπέτειες ενός Καζανόβα στα λεξικά της νεοελληνικής: ο λεξικογραφικός χειρισμός των κύριων ονομάτων με μεταφορική σημασία". *Λεξικογραφικό Δελτίο Ακαδημίας Αθηνών* 25, 5-34.
- Flaux, N. 1991: "L'antonomase du nom propre ou la mémoire du référent". *Langue Française* 92, 26-45.
- Fontanier, P. 1821/1997: *Les figures du discours*. Paris: Flammarion.
- Fontant, M. 1998: "Sur le traitement lexicographique d'un procédé linguistique: l'antonomase de nom propre". *Cahiers de lexicologie* 73, 5-41.
- Gary-Prieur, M.-N. 1991: "Le nom propre constitue-t-il une catégorie linguistique?". *Langue Française* 92, 4-25.
- Gary-Prieur, M.-N. 1994: *Grammaire du nom propre*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Gavriliidou, Z. 1997: *Etude comparée des suites NN en français et en grec*. Lille: Presses Univeritaires du Septentrion.

- Geurts, B. 1997: "Good news about the description theory of names". *Journal of Semantics* 14, 319-348.
- Gundel, J. K., Hedberg, N. & Zacharsky, R. 1993: "Cognitive status and the form of referring expressions in discourse". *Langage* 69, 274-307.
- Holton, D. Mackridge, P. & Φιλίππιακη-Warburton, Ει. 1999: *Γραμματική της ελληνικής γλώσσας*. Μετάφραση: Β. Σπυρόπουλος. Αθήνα: Πατάκης.
- Jonasson, K. 1994: "Les noms propres métaphoriques: construction et interpretation". *Langue Française* 92, 64-81.
- Jonasson, K. 1994: *Le nom propre. Constructions et interprétations*. Louvain-la Neuve: Duculot.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. 1996: *Γραμματική της νέας ελληνικής. Δομο-λειτουργική-Επικοινωνιακή. I. Το όνομα της νέας ελληνικής. Αναφορά στον κόσμο της πραγματικότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Kleiber, G. 1981: *Problèmes de référence: descriptions définies et noms propres*. Paris: Klincksieck.
- Kleiber, G. 1995: "Sur la definition des noms propres: une dizaine d'années après". Στο Μ. Noailly (επιμ.), *Nom propre et nomination*, Actes du Colloque de Brest, 21-24 avril 1994. Paris: Klincksieck, 11-36.
- Kneale, W. 1962: "Modality de dicto and de re". Στο E. Nagel, P. Suppes & A. Tarsky (εκδ.), *Logic, Methodology and Philosophy of Science. Proceedings of the 1960 International Congress*. Stanford, CA: Stanford University Press, 622-633.
- Knowles, M. & Moon, R. 2006: *Introducing Metaphor*. London/New York: Routledge.
- Kövecses, Z. 2002: *Metaphor. A practical introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Kripke, S. 1972: "Naming and Necessity". Στο G. Harman & D. Davidson (επιμ.), *Semantics of Natural Language*. Dordrecht: Reidel, 253-355.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* 1998: Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Mac Cormac, E. 1985: *A cognitive Theory of Metaphor*. Massachusetts: MIT Press.
- Marmaridou, S. 1991: *What's so proper about names?* Σειρά αυτοτελών δημοσιευμάτων του περιοδικού Παρουσία αρ. 15. Αθήνα.
- Migliorini, B. 1927: *Dal nome proprio al nome comune. Studi semantici sul mutamento dei nomi propri di persona in nomi comuni negli idiomi romanzi*. Genève: Olschki.
- Mill, J. 1843/1956: *A System of Logic*. New York: Longman.
- Morier, H. 1961/1981: *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Μότσιου, Β. 1994: *Στοιχεία Λεξικολογίας*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Μπαμπινιώτης, Γ. 2002²: *Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

- Μπούτουρας, Α. 1912: *Τα νεοελληνικά κύρια ονόματα ιστορικά και γλωσσικά ερμηνευόμενα*. Αθήνα: Ραφτάνης.
- Pilatova, A. 2005: *A User's guide to proper names, their pragmatics and semantics*. Groningen Dissertations: University of Groningen.
- Rey-Debove, J. 1998. *La linguistique du signe. Une approche sémiotique du langage*. Paris: Armand Colin.
- Russel, B. 1905: "On denoting". *Mind* 14, 479-493.
- Salmon, N. 1981: *Reference and Essence*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Σγουρούδη, Ε. 2003: *Η μεταφορά και η συμβολή της στη γλώσσα*. Αθήνα: Κριτική.
- Searle, J. 1985: "Proper Names". *Mind* 67, 166-173.
- Strawson, P. F. 1950: "On Referring". *Mind* 59, 320-344.
- Συμεωνίδης, Χ. 1992: *Εισαγωγή στην ελληνική ονοματολογία*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.
- Τομπαΐδης, Δ. 1990: *Ελληνικά επώνυμα τουρκικής προέλευσης*. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. 1941/1988: *Νεοελληνική γραμματική (της Δημοτικής)*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Τρυφερούλης, Κ. 2001: *Κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια) χρησιμοποιούμενα ως λέξεις κοινών εννοιών (έως 1669 μ.Χ.)*. Μεταπτυχιακή εργασία: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Wierzbicka, A. 1986: "What's in a noun? (or: How do nouns differ in meaning from adjectives?)". *Studies in Language* 10, 353-389.